

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΓΕΩΠΟΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΓΕΩΠΟΝΙΑΣ ΙΧΘΥΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΥΔΑΤΙΝΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

«Οι απόψεις των πολιτών για την προστασία των υδάτινων πόρων»

Πτυχιακή εργασία

Γιατζόγλου Δαμιανός

A.M 1199

ΒΟΛΟΣ

2018

Οι απόψεις των πολιτών για την προστασία των φυσικών πόρων

2018

Πτυχιακή εργασία Πανεπιστημίου Θεσσαλίας

Τμήμα Γεωπονίας Ιχθυολογίας και Υδάτινου Περιβάλλοντος

Συγγραφέας: Γιατζόγλου Δαμιανός

Επιβλέπων: κα. Στεργιανή Ματζιώρη

ΒΟΛΟΣ

Οι απόψεις των πολιτών για την προστασία των φυσικών πόρων

Λέξεις κλειδιά: Περιβάλλον, Φυσικοί πόροι, Περιβαλλοντικές οργανώσεις, Απόψεις πωλητών, Προστασία περιβάλλοντος.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το περιβάλλον δοκιμάζεται εδώ και αρκετά χρόνια αφενός από την αδιαφορία και αφετέρου από τις δραστηριότητες του ανθρώπου, με αποτέλεσμα τα περιβαλλοντικά προβλήματα να έχουν ενταθεί σε σημαντικό βαθμό και να απαιτούν πλέον την ανάληψη άμεσων δράσεων για την αντιμετώπισή τους.

Η γνώση των περιβαλλοντικών προβλημάτων και η ευαισθητοποίηση οδηγούν στις σωστές επιλογές και στην ανάληψη δράσης. Βασικός στόχος της εργασίας αυτής είναι η αντικειμενική και καίρια καταγραφή, μέσα από μια εμπειρική διερεύνηση των απόψεων των πολιτών σε θέματα που αφορούν την προστασία των φυσικών πόρων. Για την καλύτερη προσέγγιση του θέματος πραγματοποιήθηκε μια προσπάθεια συλλογής, επεξεργασίας και ανάλυσης του υπάρχον βιβλιογραφικού υλικού, αλλά και των ερευνητικών μας αποτελεσμάτων με απώτερο σκοπό τη διατύπωση συμπερασμάτων και προτάσεων, χρήσιμων για τη βαθύτερη γνώση των αντιλήψεων του κόσμου σε θέματα περιβάλλοντος.

Ευχαριστίες

Αυτή η διπλωματική εργασία σηματοδοτεί την ολοκλήρωση των σπουδών μου ως προπτυχιακού φοιτητή στο τμήμα Γεωπονίας Ιχθυολογίας και Υδάτινου Περιβάλλοντος.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά την επιβλέποντα της διπλωματικής μου εργασίας κα. Ματζιώρη για την καθοδήγησή της και την άρτια συνεργασία που είχαμε καθ' όλη τη διάρκεια της εκπόνησής της. Ευχαριστώ επίσης τους κ. και κ. που με τίμησαν με τη συμμετοχή τους στην τριμελή επιτροπή μου.

Τέλος, δεν μπορώ να μην εκφράσω την ευγνωμοσύνη μου στην οικογένειά μου, για τη διαχρονική συμπαράστασή τους και την ηθική και υλική στήριξη των επιλογών μου.

— Γιαγτζόγλου Δαμιανός, Βόλος Μάιος 2017

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Κάθε άνθρωπος, είτε αυτός είναι ειδικός επιστήμων είτε απλός πολίτης, σε οποιοδήποτε γεωγραφικό μήκος και πλάτος βρίσκεται, παρατηρεί με αγωνία και αντιλαμβάνεται καθημερινά, ότι στον πλανήτη Γη μεταβάλλονται συνεχώς οι εσωτερικές σχέσεις ισορροπίας. Μάλιστα οι μεταβολές αυτές τα τελευταία χρόνια παίρνουν επικίνδυνες διαστάσεις με δυσάρεστες και καταστρεπτικές συνέπειες. Σήμερα, τα περιβαλλοντικά προβλήματα στην Ελλάδα, αλλά και σ' ολόκληρο τον κόσμο, είναι μεγάλα, πολύπλοκα και χαρακτηρίζονται, κατά κύριο λόγο, από μακροχρόνιες επιδεινώσεις. Για την επίλυσή τους, απαιτείται ενεργός πολιτική βούληση, μακρύς χρόνος αποκατάστασης των οικοσυστημάτων που έχουν διαταραχθεί, υψηλό κόστος και συνεχής και εντατικής εκπαίδευση, επιμόρφωση, ενημέρωση και πληροφόρηση όλων των κοινωνικών ομάδων.

Ζώα εξαφανίζονται, περιοχές με πλούσια βιοποικιλότητα καταστρέφονται για τις καταναλωτικές ανάγκες των ανθρώπων, το νερό μολύνεται και η υπερεκμετάλλευση των φυσικών πόρων οδηγεί στην εξάντλησή τους. Η αρμονία σχέσης μεταξύ ανθρώπου και φύσης έχει αρχίσει να σπάει. Η προστασία του περιβάλλοντος δεν είναι μόνο θέμα της κρατικής δραστηριότητας αλλά κυρίως της κοινωνικής ευαισθητοποίησης και κινητοποίησης, δηλαδή ενεργητική συμμετοχή των πολιτών, σε θέματα που αφορούν το περιβάλλον. Η κοινωνία μας θα πρέπει να διαμορφώσει έναν νέο πολίτη, με γνώσεις, αξίες και στάσεις τέτοιες ώστε να αντιστέκεται στον αχαλίνωτο καταναλωτισμό και να οδηγείται στην προστασία του περιβάλλοντος.

Σύμφωνα με τους Maloney & Ward (1973), η βάση του οικολογικού προβληματισμού σχετίζεται περισσότερο με τη μεταβολή της ανθρώπινης συμπεριφοράς παρά με την τεχνολογική αντιμετώπιση. Η καταγραφή της υπάρχουσας κατάστασης είναι απαραίτητη προϋπόθεση για να μπορέσει να υπάρξει αλλαγή συμπεριφοράς. Θα πρέπει να υπάρξει καταγραφή της γνώσης, των αντιδράσεων και των ενεργειών του ανθρώπου πάνω στα περιβαλλοντικά προβλήματα. Πρώτα θα πρέπει να κατανοήσουμε την ανθρώπινη στάση (γνωστική, συναισθηματική και συμπεριφοράς) και μετά να εκφέρουμε κρίσεις για τις αντίστοιχες συμπεριφορές

Η προσωπική μου ευαισθητοποίηση για θέματα προστασίας περιβάλλοντος αποτέλεσε το κύριο έναυσμα για την διερεύνηση των απόψεων γύρω από περιβαλλοντολογικά θέματα. Βασικός στόχος της εργασίας αυτής είναι η αντικειμενική και καίρια καταγραφή και παράθεση όλων των υφιστάμενων πλευρών του ζητήματος, μέσα από μια προσπάθεια συλλογής, επεξεργασίας και ανάλυσης του υπάρχον βιβλιογραφικού υλικού, αλλά και των ερευνητικών μας αποτελεσμάτων με απώτερο σκοπό τη διατύπωση συμπερασμάτων και προτάσεων, χρήσιμων για τη βαθύτερη γνώση των αντιλήψεων του κόσμου σε θέματα περιβάλλοντος.

Η παρούσα εργασία αποτελείται από δύο μέρη και τέσσερα κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται μια θεωρητική προσέγγιση στην έννοια του όρου περιβάλλον και των περιβαλλοντολογικών προβλημάτων. Στην συνέχεια θεωρήθηκε σκόπιμο να γίνει μια θεωρητική αναφορά στην έννοια, την σημασία, και τις δράσεις ορισμένων μη κυβερνητικών περιβαλλοντολογικών οργανώσεων που δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα. Το δεύτερο μέρος της εργασίας αυτής περιλαμβάνει το κομμάτι της έρευνας. Δίνονται πληροφορίες σχετικά με τις μεθόδους και τις διαδικασίες που ακολουθήθηκαν, πως έγινε η συλλογή των δεδομένων καθώς και αναφορά στους περιορισμούς. Εν συνεχεία, με χρήση περιγραφικών και επαγωγικών στατιστικών διαδικασιών αναλύονται τα αποτελέσματα και διεξάγονται συμπεράσματα.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ - ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ – ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

1.1	Περιβάλλον – Εννοιολογική προσέγγιση	10
1.2	Η έννοια του περιβαλλοντικού προβλήματος.....	11
1.3	Απόψεις πολιτών για περιβαλλοντολογικά ζητήματα	12
1.4	Διαμόρφωση των περιβαλλοντολογικών στάσεων και συμπεριφορών.....	14
2.1	Περιβαλλοντολογικές οργανώσεις.....	17

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ

2.2	Ιστορική αναδρομή περιβαλλοντικών οργανώσεων.....	17
2.3	Μη κυβερνητικές περιβαλλοντικές οργανώσεις στην Ελλάδα.....	20
2.4	Η συμβολή των σημαντικότερων ΜΚΠΟ στη Διαχείριση Προστατευόμενων περιοχών στην Ελλάδα	21
2.4.1	Ταμείο για τη Φύση - WWF Ελλάς.....	21
2.4.2	Αρκτούρος	23
2.4.3	Η Ελληνική Εταιρεία Προστασίας της Φύσης	23

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ - ΕΡΕΥΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

3.1	Ερευνητική περιοχή.....	26
3.2	Επιλογή δείγματος	26
3.3	Σχεδιασμός του ερευνητικού εργαλείου	26
3.4	Διεξαγωγή της έρευνας.....	28
3.5	Περιορισμοί της έρευνας	29

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

4.1	Ερευνητικά ερωτήματα.....	31
4.2	Μεθοδολογία ανάλυσης.....	32
4.3	Έλεγχος αξιοπιστίας	33
4.4	Αποτελέσματα περιγραφικής στατιστικής.....	34
4.5	Αποτελέσματα επαγωγικής στατιστικής.....	54
	ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	60
	ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α.....	62
	ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β	65
	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	68

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνα 1. Κατανομή ερωτηθέντων κατά φύλο.....	35
Εικόνα 2. Κατανομή ερωτηθέντων κατά ηλικιακή κλίμακα.....	35
Εικόνα 3. Κατανομή ερωτηθέντων ανάλογα με την οικογενειακή τους κατάσταση.....	36
Εικόνα 4. Κατανομή ερωτηθέντων βάση του επιπέδου εκπαίδευσής τους.....	36
Εικόνα 5. Κατανομή ερωτηθέντων βάση του επαγγέλματός τους.....	37
Εικόνα 6. Κατανομή ερωτηθέντων με βάση το προσωπικό τους εισόδημα.....	37
Εικόνα 7. Κατανομή ερωτηθέντων με βάση το οικογενειακό τους εισόδημα.....	38
Εικόνα 8. Κατανομή απαντήσεων των ερωτηθέντων στο ερώτημα 8.1.....	39
Εικόνα 9. Κατανομή απαντήσεων των ερωτηθέντων στο ερώτημα 8.2.....	40
Εικόνα 10. Κατανομή απαντήσεων των ερωτηθέντων στο ερώτημα 8.3.....	40
Εικόνα 11. Κατανομή απαντήσεων των ερωτηθέντων στο ερώτημα 8.4.....	41
Εικόνα 12. Κατανομή απαντήσεων των ερωτηθέντων στο ερώτημα 8.5.....	41
Εικόνα 13. Κατανομή απαντήσεων των ερωτηθέντων στο ερώτημα 8.6.....	42
Εικόνα 14. Κατανομή απαντήσεων των ερωτηθέντων στο ερώτημα 8.7.....	42
Εικόνα 15. Κατανομή απαντήσεων των ερωτηθέντων στο ερώτημα 8.8.....	43
Εικόνα 16. Κατανομή απαντήσεων των ερωτηθέντων στο ερώτημα 8.9.....	43
Εικόνα 17. Κατανομή απαντήσεων των ερωτηθέντων στο ερώτημα 8.10.....	44
Εικόνα 18. Κατανομή απαντήσεων των ερωτηθέντων στο ερώτημα 8.11.....	44
Εικόνα 19. Κατανομή απαντήσεων των ερωτηθέντων στο ερώτημα 8.12.....	45
Εικόνα 20. Κατανομή απαντήσεων των ερωτηθέντων στο ερώτημα 8.13.....	46
Εικόνα 21. Κατανομή απαντήσεων των ερωτηθέντων στο ερώτημα 8.14.....	46
Εικόνα 22. Κατανομή απαντήσεων των ερωτηθέντων στο ερώτημα 8.14.....	47
Εικόνα 23. Συμμετοχή ερωτηθέντων σε δραστηριότητες για την προστασία θαλάσσιων ειδών.....	47
Εικόνα 24. Κατανομή ερωτηθέντων βάση της συμμετοχής τους σε δραστηριότητες προστασίας θαλάσσιων ειδών.....	48
Εικόνα 25. Κατανομή ερωτηθέντων με βάση την συμμετοχή τους σε φιλο-ζωικές ή φιλο- περιβαλλοντικές οργανώσεις.....	48

Εικόνα 26. Ποσοστιαία κατανομή των ερωτηθέντων με βάση την κατανόηση το όρου «Φυσικό περιβάλλον»	49
Εικόνα 27. Κατανομή των ερωτηθέντων με βάση την εννοιολογική προσέγγιση του όρου «Φυσικού περιβάλλοντος».....	50
Εικόνα 28. Κατανομή απαντήσεων των ερωτηθέντων στο ερώτημα 12.1.....	51
Εικόνα 29. Κατανομή απαντήσεων των ερωτηθέντων στο ερώτημα 12.2.....	52
Εικόνα 30. Κατανομή απαντήσεων των ερωτηθέντων στο ερώτημα 12.3.....	52
Εικόνα 31. Κατανομή απαντήσεων των ερωτηθέντων στο ερώτημα 12.4.....	53
Εικόνα 32. Κατανομή απαντήσεων των ερωτηθέντων στο ερώτημα 12.5.....	53
Εικόνα 33. Κατανομή απαντήσεων των ερωτηθέντων στο ερώτημα 12.5.....	54

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ - ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ – ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΛΟΓΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

1.1 Περιβάλλον – Εννοιολογική προσέγγιση

Ο όρος περιβάλλον δεν είναι επιστημονικά πλήρως οριοθετημένος με αποτέλεσμα να παραμένει ασαφής και αμφιλεγόμενος. Σύμφωνα με τον Καραμέρη (2011) τα όρια της έννοιας του περιβάλλοντος είναι κυμαινόμενα. Περιλαμβάνει ή όχι κάποια στοιχεία ανάλογα με την περίπτωση ή τις αναφορές αυτού ο οποίος μιλάει. Οι χρήσεις και οι σημασίες του όρου περιβάλλον διαφοροποιούνται κατά περίπτωση ανάλογα με τις απόψεις και τις αντιλήψεις των ατόμων.

Έτσι το περιβάλλον παρουσιάζεται ως χώρος διαβίωσης, πεδίο δράσης και μάθησης, πλέγμα κοινωνικοποίησης, επίσης, ταυτίζεται με το κοινωνικό περίγυρο, με την οικολογία ή γίνεται συνώνυμο της φύσης. Μιλώντας για φυσικό περιβάλλον εννοούμε αυτό που πιο απλά ονομάζουμε φύση ή το σύνολο των οικοσυστημάτων στα οποία ο άνθρωπος δεν έχει παρέμβει καθόλου ή έχει παρέμβει ελάχιστα. Έτσι, ορίζουμε το φυσικό περιβάλλον σαν το σύνολο των αβιοτικών (έδαφος, αέρας, νερό κλπ) και των βιοτικών παραγόντων (ζώα, φυτά κλπ) που επηρεάζουν και καθορίζουν τη ζωή.

Το φυσικό περιβάλλον συγκροτείται από βιοσυστήματα τα οποία τροφοδοτούνται από την ηλιακή ενέργεια και περιλαμβάνει τα δάση, τα ποτάμια, τα λιβάδια, τις λίμνες, τις θάλασσες και τους ωκεανούς. Το φυσικό περιβάλλον είναι «αυτοσυντηρούμενο» και «αυτάρκες». - Φυσικοί παράγοντες όπως, η θερμοκρασία, η υγρασία, το φως, το νερό, το έδαφος, τα ανόργανα συστατικά κλπ., διαμορφώνουν το αβιοτικό περιβάλλον ή γεωφυσικό περιβάλλον των οργανισμών, δρώντας συνδυαστικά επί των οργανισμών και ρυθμίζοντας τις δραστηριότητες τους σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ των οργανισμών, αλλά όλα αυτά.

1.2 Η έννοια του περιβαλλοντικού προβλήματος

Αξιοσημείωτη ενέργεια έχει κατευθυνθεί προς την καλύτερη κατανόηση του τί συνιστά ένα περιβαλλοντικό πρόβλημα καθώς και ποιες κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές επιπτώσεις επιφέρει αυτό.

Κατά τον Μπιμπίτσιο (1995), «τα περιβαλλοντικά προβλήματα αφορούν περιπτώσεις υποβάθμισης και διαταραχής των φυσικών οικοσυστημάτων και τωνσημαντικών λειτουργιών τους καθώς και φαινόμενα εξάντλησης ή μη ορθολογικής χρήσης των φυσικών πόρων». Με βάση έναν άλλο ορισμό (Αναστασάτος, 2005), τα περιβαλλοντικά προβλήματα σχετίζονται με την ανατροπή των ισορροπιών στα συστήματα υποστήριξης της ζωής από τις παρεμβάσεις του ανθρώπου. Μία άλλη άποψη (Φλογαίτη, 1994), υποστηρίζει ότι τα περιβαλλοντικά προβλήματα είναι αποτέλεσμα ανθρώπινων παρεμβάσεων στις φυσικές λειτουργίες του περιβάλλοντος και συνοδεύουν την εμφάνιση του ανθρώπινου είδους πάνω στη γη.

Σύμφωνα με τον Κουτσό (1995), «η περιβαλλοντική κρίση είναι μια βαθύτατα κοινωνική και πολιτισμική κρίση και οι γενεσιουργές αιτίες της παραπέμπουν στο είδος των σχέσεων που έχουν διαμορφωθεί ανάμεσα στην κοινωνία και τη φύση, τον άνθρωπο με τον άνθρωπο και τον άνθρωπο με τον εαυτό του». Η περιβαλλοντική κρίση δηλαδή οφείλεται σε αυτή την κυριαρχία και αναπόφευκτα οδηγεί στην περιβαλλοντική υποβάθμιση.

Πότε όμως επέρχεται η περιβαλλοντική υποβάθμιση; Η απάντηση που επικρατεί είναι όταν τα φυσικά συστήματα δεν μπορούν πλέον να επανέλθουν στα αρχικά τους λειτουργικά επίπεδα καθώς η ανταπόκρισή τους στις αυξανόμενες ανθρώπινες ανάγκες είναι αδύνατη. Τότε, οι μηχανισμοί αποκατάστασης της περιβαλλοντικής επιβάρυνσης αδυνατούν να ανταπεξέλθουν στις επιπτώσεις της αυξημένης ζήτησης για φυσικούς πόρους, ζήτηση που οφείλεται στην αλματώδη αύξηση του ανθρώπινου πληθυσμού καθώς και στις αλλαγές του τρόπου ζωής πολλών λαών (Βαβουγιός κ.ά., 2005)..

Με βάση τα παραπάνω μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι τα περιβαλλοντικά προβλήματα δεν εμφανίστηκαν τυχαία ούτε εξαιτίας κάποιας ιδιότροπης μεταβολής των φυσικών

φαινομένων. Η εμφάνισή τους οφείλεται σε συγκεκριμένες κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές ανθρώπινες επιλογές, οι οποίες ευθύνονται τόσο για την γένεση όσο και για τη διατήρησή τους. Έτσι λοιπόν, ανάλογα με την ιστορική περίοδο που διανύει η ανθρωπότητα καθώς και την εξέλιξη του εκάστοτε πολιτισμού, την κουλτούρα, την τεχνολογία, διαμορφώνονται και τα αντίστοιχα περιβαλλοντικά προβλήματα. Επίσης, θα πρέπει να αναφερθεί ότι η έννοια του περιβαλλοντικού προβλήματος δεν είναι παγιωμένη, αντιθέτως μεταβάλλεται διαχρονικά και ποικίλει ανάλογα με τον χρόνο, το χώρο, το επίπεδο ανάπτυξης, τις πολιτισμικές επιρροές, και άλλα.

Τα κοινώς αποδεκτά σύγχρονα περιβαλλοντικά προβλήματα απασχολούν την επιστημονική κοινότητα καθώς και μερίδα του πληθυσμού. Σε αρκετές περιπτώσεις ιεραρχούνται με κριτήριο τόσο τις επιπτώσεις στο φυσικό περιβάλλον όσο και στο κοινωνικό σύνολο αλλά και την οικονομία ενός κράτους. Προβλήματα όπως η καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος, η ελάττωση της βιοποικιλότητας, η ηερημοποίηση, η εξάντληση των μη ανανεώσιμων φυσικών πόρων, ο υπερπληθυσμός, οι κλιματικές αλλαγές, το φαινόμενο του θερμοκηπίου κατέχουν εξέχουσα θέση στην ατζέντα των επιστημόνων και παρέχουν αφορμή για συγγραφή πολλαπλών επιστημονικών άρθρων (Βαβουγιός κ.ά., 2005).

1.3 Απόψεις πολιτών για περιβαλλοντολογικά ζητήματα

Σημαντικό ρόλο για την προστασία του περιβάλλοντος διαδραματίζουν και οι απόψεις του πληθυσμού για τα περιβαλλοντικά προβλήματα. Κατά τους Garcia et al (2005), «τα μέσα μαζικής ενημέρωσης όπως η τηλεόραση και οι εφημερίδες, φαίνεται να δίνουν έμφαση στα παγκόσμια περιβαλλοντικά προβλήματα συμβάλλοντας στον αποκλεισμό των τοπικών. Έτσι, οι άνθρωποι ανησυχούν περισσότερο για τα παγκόσμια προβλήματα, στα οποία έχουν μειωμένη επιρροή, ενώ αδιαφορούν για τα τοπικά, για τα οποία μπορούν να δράσουν».

Ο Uzzell (2000), θεωρεί αξιοσημείωτο το γεγονός ότι παρόλο που οι άνθρωποι νιώθουν υπεύθυνοι για το περιβάλλον σε τοπικό επίπεδο αντιλαμβάνονται σε αυτό τα λιγότερα προβλήματα. Το επίπεδο για το οποίο νιώθουν ότι αντιμετωπίζει τα περισσότερα περιβαλλοντικά προβλήματα είναι ακριβώς αυτό για το οποίο νιώθουν την λιγότερη ευθύνη και την λιγότερη δύναμη να επηρεάσουν ή να δράσουν: το παγκόσμιο.

Οι παραπάνω απόψεις ενισχύονται με την άποψη του Carolan (2002), πως η αναγνώριση των περιβαλλοντικών προβλημάτων ποικίλει, ανάλογα με την επιστημολογική απόσταση που έχουν αυτά καθώς και ανάλογα με την πολυπλοκότητά τους. «Ως προς τον πρώτο όρο, ένα άδειο κουτί σόδας πεταμένο σε ένα χαντάκι είναι 'επιστημολογικά' πιο κοντά σε μας, μπορούμε να το δούμε, να το αγγίξουμε, να το μυρίσουμε και να το γευθούμε εάν χρειαστεί. Δεν χρειαζόμαστε όργανα για να ανιχνεύσουμε την παρουσία του και τα όριά του είναι σαφή και ευδιάκριτα. Δεν συμβαίνει όμως το ίδιο με τις διοξίνες. Επίσης, το αλουμινένιο κουτί αποτελεί ένα πρόβλημα χαμηλής πολυπλοκότητας. Μπορούμε ή να το μαζέψουμε ή να το αφήσουμε, χωρίς να προκαλεί άμεση κοινωνική, πολιτική και οικολογική ανησυχία». Με αυτό το παράδειγμα ο Carolan υποστηρίζει ότι ένα λιγότερο πολύπλοκο πρόβλημα που παρουσιάζει ταυτόχρονα μικρότερη επιστημολογική απόσταση είναι λιγότερο πιθανό να χαρακτηριστεί ως 'περιβαλλοντικό πρόβλημα'.

Είναι φανερό ότι οι απόψεις που σχηματίζουν οι άνθρωποι για τον ορισμό, τον διαχωρισμό καθώς και τη σημαντικότητα των περιβαλλοντικών προβλημάτων είναι αποτέλεσμα σε ένα βαθμό της εκπαίδευσης που δέχονται από τον πολιτισμό τους καθώς και από ορισμένες αντιλήψεις και στερεότυπα που δημιουργούνται στις εκάστοτε κοινωνίες. Ωστόσο, ορισμένα προβλήματα χαρακτηρίζονται ως 'περιβαλλοντικά' από το σύνολο του ανθρώπινου πληθυσμού, και δεν επιδέχονται καμία αμφισβήτηση. Ένα από αυτά είναι και το πρόβλημα των απορριμμάτων.

1.4 Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στην Ελλάδα – Περιβαλλοντική στάση .

Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση (Π.Ε) οριοθετήθηκε μέσα από διεθνείς διασκέψεις και συναντήσεις. Ορόσημο στην τριαντάχρονη και πλέον πορεία της αποτελεί η πρώτη διακυβερνητική διάσκεψη της Τυφλίδας, διότι συνόψισε τα αποτελέσματα δεκάδων συναντήσεων, συνεδρίων και διεργασιών σε παγκόσμιο επίπεδο. Στη διάσκεψη της Τυφλίδας διατυπώθηκαν οι σκοποί, οι στόχοι και οι κατευθυντήριες αρχές της Π.Ε., προσδιορίστηκε η φύση της και οι άξονες δράσης, η στρατηγική και η μεθοδολογία ανάπτυξής της, συντάχθηκε δηλαδή, το βασικό θεωρητικό πλαίσιο της Π.Ε. Στο κείμενο της διακήρυξης, σημειώνεται ότι απαιτούνται αλλαγές στην ανθρώπινη συμπεριφορά έτσι, ώστε τα άτομα αλλά και οι κοινωνικές ομάδες να διαθέτουν τις ικανότητες και τις ευκαιρίες για να εργαστούν σε όλα τα επίπεδα για την επίλυση των περιβαλλοντικών προβλημάτων.

Στις επόμενες διασκέψεις που ακολούθησαν διαπιστώθηκε ότι η Π.Ε δεν απέδωσε τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Έτσι στο Ρίο της στη «Διεθνή διάσκεψη για το περιβάλλον», επαναπροσανατολίζεται η εκπαίδευση προς την κατεύθυνση της αιφόρου ανάπτυξη (Σκαναβή, 2004).

Ο όρος της ΠΕ στην Ελλάδα άρχισε να χρησιμοποιείται από το 1976 και μετά και αναπτύχθηκε σαν αυτόνομη έννοια. Στην Ελλάδα η ανάπτυξη της ΠΕ συνδέεται με τις δραστηριότητες διεθνών οργανισμών που είχαν σκοπό τη διάδοσή της. Το 1977 το Κέντρο Εκπαιδευτικών Μελετών και Επιμόρφωσης (Κ.Ε.Μ.Ε), αναλαμβάνει την ευθύνη του προγραμματισμού της εισαγωγής της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης στα σχολεία της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Στις αρχές της δεκαετίας του 1980, με τη συνεργασία του Κ.Ε.Μ.Ε, της Γραμματείας του Εθνικού Συμβουλίου Χωροταξίας και Περιβάλλοντος του τότε Υπουργείου Συντονισμού και του Υπουργείου Παιδείας, επιχειρείται με επιτυχία η πρώτη συστηματική εισαγωγή της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση (επιμορφωτικά σεμινάρια, αποστολές εκπαιδευτικών στο εξωτερικό, συγκρότηση ομάδας εργασίας, προγράμματα Π.Ε, εκδόσεις κλπ) (Κούσουλας, 2000).

Η ουσιαστική είσοδος της Π.Ε στο Ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα γίνεται το 1990 με το νόμο 1892/31-7-90 ο οποίος ορίζει ότι η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση αποτελεί

τιμήματων προγραμμάτων των σχολείων της δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης. Παρ' όλες τις νομοθετικές ρυθμίσεις του Υπουργείου Παιδείας, η εφαρμογή των προγραμμάτων βασίζεται κυρίως στις πρωτοβουλίες και τις προσπάθειες των ίδιων των εκπαιδευτικών, οι οποίοι συχνά δε συναντούν την απαιτούμενη υποστήριξη από τους αρμόδιους φορείς, ενώ το περιεχόμενο των προγραμμάτων περιλαμβάνει θέματα πολιτιστικού ή αισθητικού ενδιαφέροντος, αποσπασματικές γνώσεις για το περιβάλλον (Σκαναβή Κ. Σακελάρη Μ, 2002).

Αναλυτικότερα σύμφωνα με έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί για την αποτελεσματικότητα των προγραμμάτων Π.Ε. στα σχολεία της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, παρατηρούνται τα εξής (Σπυροπούλου, 2001): α) Ακαθόριστο περιεχόμενο, β)μεγαλεπήβολοι στόχοι, χωρίς ιεράρχηση των διδακτικών παρεμβάσεων και των έργων για την υλοποίησή τους, γ) λίγος διαθέσιμος χρόνος για οργάνωση, ουσιαστικό προγραμματισμό και τήρηση συγκεκριμένης μεθοδολογίας και δ) οι εναλλακτικές ιδέες και οι αντιλήψεις των μαθητών δεν λαμβάνονται υπόψη από τους εκπαιδευτικούς. Πολλοί αναλυτές επισημαίνουν ότι τα περισσότερα προγράμματα στοχεύουν στην ενημέρωση, τους λείπει η δράση και η συμμετοχικότητα στη διεύθυνση κάποιων προβλημάτων, είναι ως ένα βαθμό τυποποιημένα και δε δίνεται έμφαση στην κατανόηση της εξάρτησης των μελετώμενων θεμάτων από κοινωνικούς, πολιτικούς, οικονομικούς και άλλους παράγοντες (Παπαδημητρίου, 1998).

Η στάση είναι μια πολύ βασική έννοια στη συμπεριφορά του ατόμου. Σύμφωνα με την κοινωνική ψυχολογία, στάση προς ένα αντικείμενο, πρόσωπο ή ιδέα νοείται ένα διαρκές σύστημα που περιλαμβάνει το γνωστικό και το συναισθηματικό στοιχείο και έχει την τάση να εκφράζεται με τη συμπεριφορά. Για την έννοια της στάσης οι περισσότεροι συγκλίνουν στην άποψη ότι αποτελεί μια συνολική τοποθέτηση κάποιου γύρω από και σχετικά με ένα ζήτημα (Αναστόπουλος, 2005).

Η ανάπτυξη θετικών στάσεων έναντι του περιβάλλοντος, συμβάλει στο να εκτιμήσουν και να κατανοήσουν οι μαθητές το δικό τους ρόλο στην διασφάλιση του μέλλοντος του. Η θετική στάση απέναντι στα περιβαλλοντικά ζητήματα οδηγεί στη θετική αντιμετώπιση τους, καθώς είναι γεγονός ότι, οι θετικές στάσεις των ατόμων που απαρτίζουν μια κοινωνία επηρεάζουν σημαντικά την πορεία της. Αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο

στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση έχει τεθεί ως κεντρικός στόχος, η διαμόρφωση θετικών περιβαλλοντικών στάσεων και ταυτόχρονα η εδραίωση και μεταφορά τους σε παρόμοια ζητήματα (Unesco, 1999). Γίνεται φανερό, κατά συνέπεια, ότι οι στάσεις στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση παρουσιάζουν ενδιαφέρον ως πτυχές και χαρακτηριστικά της ανθρώπινης συμπεριφοράς, στο βαθμό που εκδηλώνονται ως μέρος της επίλυσης περιβαλλοντικών προβλημάτων και ως μέρος της δημιουργίας τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ

2.1 Περιβαλλοντολογικές οργανώσεις

Το ότι οι πολίτες φαίνεται να γνωρίζουν ότι υπάρχει σοβαρό πρόβλημα με την λειτουργία του περιβάλλοντος και κατ' επέκταση με ότι συμπεριλαμβάνεται σε αυτό, δηλαδή και τον άνθρωπο, δεν σημαίνει πως παίρνουμε μέτρα για την προστασία του. Αυτό το σημαντικό κενό καλούνται να καλύψουν οι Περιβαλλοντικές Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΠΜΚΟ) και το έργο τους είναι εξαιρετικά δύσκολο.

Οι μη κυβερνητικές οργανώσεις (ΜΚΟ) αποτελούν μια μορφή εκπροσώπησης των πολιτών, είναι ανεξάρτητες από την κυβέρνηση, τα πολιτικά κόμματα και γενικότερα από κάθε μορφή διοίκησης, διαθέτουν καταστατικό κατοχύρωσης, μετά από ιδιωτική 10 πρωτοβουλία για την ίδρυσή τους, με διακριτό νομικό χαρακτήρα και έχουν ως στόχο τους το κοινό καλό (Ανθόπουλος 2002). Οι μη κυβερνητικές οργανώσεις μπορεί να αναπτύσσουν διεθνή δράση εξυπηρετώντας ανάγκες ανθρωπιστικού χαρακτήρα, όπως οι Γιατροί Χωρίς Σύνορα, να αναπτύσσουν διεθνή δράση για την αντιμετώπιση παγκόσμιων προβλημάτων, δημιουργώντας παραρτήματα σε διάφορες χώρες και κοινό δίκτυο δράσης όπως οι WWF, Greenpeace, ή να αποτελούν εθνικές ή τοπικές οργανώσεις με στόχο την αντιμετώπιση τοπικών ή εθνικών προβλημάτων όπως οι οργανώσεις Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία, Αρκτούρος, Δίκτυο Μεσόγειος S.O.S. στην Ελλάδα.

2.2 Ιστορική αναδρομή περιβαλλοντικών οργανώσεων

Η έντονη περιβαλλοντική υποβάθμιση, που έγινε κάτι περισσότερο από αισθητή στα μέσα του 20ου αιώνα, συνέβαλλε δραστικά στη δημιουργία περιβαλλοντικής συνείδησης, καθώς και στην απαίτηση των πολιτών για εφαρμογή περιβαλλοντικής πολιτικής με στόχο την προστασία της φύσης, και είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία του περιβαλλοντικού κινήματος κατά τον 20ό αιώνα (Keene & Pullin, 2011). Το κίνημα αυτό

εξελίχθηκε και εμφανίστηκαν οι πρώτες μη κυβερνητικές περιβαλλοντικές οργανώσεις (ΜΚΠΟ) στοχεύοντας στο κοινό καλό.

Ωστόσο, η δημιουργία του περιβαλλοντικού κινήματος εντοπίζεται πολύ παλαιότερα, γύρω στις αρχές της δεκαετίας του 1960, με την ψήφιση νομοσχεδίων που αφορούσαν την προστασία του περιβάλλοντος και τη δημιουργία οργανώσεων που συντόνιζαν εκστρατείες σχετικά με την ενίσχυση των προδιαγραφών για την υγεία και τη διαφύλαξη της βιοποικιλότητας. Στην αρχή της επόμενης δεκαετίας η συμμετοχή των ΜΚΠΟ σε διεθνή συνέδρια για το περιβάλλον έγινε έντονα αισθητή. Συγκεκριμένα, το 1972 στο Συνέδριο των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον του Ανθρώπου, που πραγματοποιήθηκε στη Στοκχόλμη, πήραν μέρος 250 εκπρόσωποι ΜΚΠΟ μεταφέροντας τεχνογνωσία, απόψεις, γνώσεις και αξίες, θέτοντας την πρώτη βάση για τους κανόνες συμμετοχής τους στις αποφάσεις για το περιβάλλον, καθώς και συμμετέχοντας σε παράλληλα φόρα, τα οποία είχαν σχεδιαστεί για την ενίσχυση των συνεργασιών ανάμεσα στις ίδιες τις ΜΚΠΟ σε παγκόσμια κλίμακα (Betsill και Corell 2008).

Στις διασκέψεις για το περιβάλλον που ακολούθησαν τα επόμενα έτη αναγνωρίστηκε ακόμη περισσότερο ο ρόλος των ΜΚΠΟ. Το 1992 στη Διάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη που πραγματοποιήθηκε στο Ρίο ντε Τζανέιρο συμμετείχαν πάνω από 1400 ΜΚΠΟ, ενώ στο παράλληλο Διεθνές Φόρουμ συμμετείχαν πάνω από 25.00 άτομα από 167 χώρες προωθώντας διεθνείς συνεργασίες και εναλλακτικές στρατηγικές μεταξύ των ΜΚΠΟ. Στη Διάσκεψη του Ρίο, ένα από τα πιο σημαντικά επιτεύγματα στον τομέα του περιβάλλοντος, η Agenda αναγνώρισε πλέον και επίσημα το ρόλο των ΜΚΠΟ ως σημαντικούς συνεργάτες στις προσπάθειες του 21ο αιώνα για βιώσιμη ανάπτυξη. (Betsill,2008).

Η αλματώδης ανάπτυξη και το έντονο αστικό περιβάλλον στις μεγάλες πόλεις σε όλο τον κόσμο, οδήγησε σταδιακά στην απαίτηση για σχεδιασμό στρατηγικών και προγραμμάτων με στόχο την παροχή περιβαλλοντικών αγαθών και υπηρεσιών αναψυχής για τους πολίτες, και περιλάμβανε την ανάμειξη των μη κυβερνητικών περιβαλλοντικών οργανώσεων στις διαδικασίες λήψης περιβαλλοντικών αποφάσεων. Όσον αφορά την ενίσχυση της αποτελεσματικότητας σχετικά με τις διαδικασίες λήψης περιβαλλοντικών αποφάσεων υπήρξαν σπουδαίες αλλαγές, καθώς αρχικά στηρίχθηκαν σε προσωπικές

κρίσεις, ενώ στη συνέχεια η επιστημονική έρευνα απέδειξε ότι η ομοφωνία μεταξύ εμπλεκόμενων φορέων ήταν ικανή να βελτιώσει την αποτελεσματικότητα της διαδικασίας (Pullin και Knight 2009).

Διεθνείς Δράσεις Μη Κυβερνητικών Περιβαλλοντικών Οργανώσεων Μέχρι το 1970 μόνο 10 κράτη σε ολόκληρο τον κόσμο διέθεταν υπουργεία υπεύθυνα για περιβαλλοντικά θέματα. Σήμερα, ωστόσο, οι κυβερνήσεις που έχουν εντάξει στις δομές τους υπουργεία αρμόδια για περιβαλλοντικά ζητήματα έχουν ανέλθει σε περίπου 195. Τα υπουργεία αυτά επικεντρώνονται στην εκπλήρωση δύο βασικών περιβαλλοντικών στόχων: στην προστασία του περιβάλλοντος και στη διαχείριση των φυσικών πόρων. Παράλληλα ο αριθμός των μη κυβερνητικών περιβαλλοντικών οργανώσεων αυξάνεται με το πέρασμα του χρόνου, με ενδεικτικό παράδειγμα την περίπτωση των ΗΠΑ, όπου το 2006 δέκα από τις μεγαλύτερες ΜΚΠΟ στις ΗΠΑ ξόδεψαν 1,5 δισεκατομμύριο δολάρια για τις δράσεις τους, ενώ απασχολούσαν περίπου 7000 άτομα ως προσωπικό (Ausubel, 1995).

Η πολύπλοκη φύση των πολιτικών δομών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η γρήγορη ανάπτυξη των κρατών-μελών της και οι νέες τάσεις που επηρεάζουν την πολιτική της, κατέστησαν τη συμμετοχή των ΜΚΠΟ ως ζωτικής σημασίας για την ανάπτυξη του Δικτύου Natura 2000 και την εφαρμογή της Οδηγίας 92/43 ΕΟΚ. Το έργο των ΜΚΠΟ αφορά τόσο την επικύρωση των περιοχών που έπρεπε να συμπεριληφθούν στον κατάλογο Natura, όσο και την ενσωμάτωση καινοτόμων πρακτικών διαχείρισης και προσέγγισης των τοπικών πληθυσμών ώστε να αποδεχτούν την προστασία και να την αντιμετωπίσουν ως προοπτική ανάπτυξης. Η Επιτροπή Environment Directorate-General που διοικητικά ανήκει στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή και είναι υπεύθυνη για την προστασία του περιβάλλοντος στην Ευρωπαϊκή Ένωση και το σχεδιασμό ενιαίας περιβαλλοντικής πολιτικής για τα κράτη Μέλη, κατάφερε να εξασφαλίσει την παροχή ενός τετραετούς προγράμματος ύψους 10,6 εκατομμυρίων ευρώ ως πυρήνα χρηματοδότησης για τις ΜΚΠΟ στα πλαίσια του Δικτύου Natura 2000. Ως βασικό τους στόχο, οι ΜΚΠΟ είχαν να γεφυρώσουν το χάσμα μεταξύ της Κεντρικής Διοίκησης των κρατών και των τοπικών πληθυσμών γύρω από προστατευόμενες περιοχές (Environment Directorate-General, 2012).

Επίσης, η δράση τους στην Ευρώπη, όσον αφορά την περιβαλλοντική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης απέναντι στις διεθνείς εξελίξεις, υπήρξε εξίσου σημαντική. Συγκεκριμένα, η εμπλοκή των ΜΚΠΟ σε θέματα δασικής πολιτικής πολλές φορές ξεπερνούσε τον καθοδηγητικό ρόλο και περιελάμβανε την ανάληψη ευθυνών για το σχεδιασμό πολιτικής. Το γεγονός αυτό εξηγείται από την έλλειψη εμπιστοσύνης σε κυβερνητικούς φορείς ώστε να διαχειριστούν τα δάση σε μια αειφόρο βάση (Anderson et al, 1998).

2.3 Μη κυβερνητικές περιβαλλοντικές οργανώσεις στην Ελλάδα

Όσον αφορά την Ελλάδα το 1951 ιδρύθηκε η πρώτη οργάνωση για την προστασία του περιβάλλοντος, η Ελληνική Εταιρεία Προστασίας της Φύσης. Μετά την πολιτική σταθεροποίηση στη χώρα και ως αποτέλεσμα της βιομηχανικής ανάπτυξης, επήλθε και η υποβάθμιση του περιβάλλοντος με εμφανή περιβαλλοντικά προβλήματα, αλλά και, ταυτόχρονα, η ανάπτυξη του πρώτου οικολογικού κινήματος. Ακολούθησαν κινητοποιήσεις στις οποίες συμμετείχαν επιστημονικές εταιρίες όπως η Ελληνική Εταιρεία για την Προστασία της Φύσης, η Ορνιθολογική Εταιρεία και ο Σύλλογος Ελλήνων Οικολόγων, οι οποίες κατά τους επόμενους αιώνες απλό ενδιαφέρον για τις περιοχές που απειλούνταν και όχι βαθιά γνώση των περιβαλλοντικών προβλημάτων και των χειρισμών που απαιτούνταν για την αντιμετώπισή τους (Τσαμπούκου-Σκαναβή 2004). Μέσα στις επόμενες δεκαετίες ιδρύθηκαν τα «πράσινα» κόμματα, χωρίς κάποια σημαντική οικολογική δράση, ενώ παράλληλα στο διεθνή χώρο οι περιβαλλοντικές οργανώσεις αποκτούσαν δύναμη και παρήγαγαν σημαντικό έργο (Botetzagias 2000).

Σύμφωνα με την Τσαμπούκου-Σκαναβή (2004), οι ελληνικές μη κυβερνητικές οικολογικές περιβαλλοντικές οργανώσεις που παρέχουν σήμερα ολοκληρωμένα προγράμματα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης και δράσεις με δυνατότητες συμμετοχής σε δίκτυα και συντονισμό στο σχεδιασμό και την εφαρμογή περιβαλλοντικών προγραμμάτων, είναι η Ελληνική Εταιρεία Προστασίας της Φύσης, η Ελληνική Εταιρεία για την Προστασία του Περιβάλλοντος και της Πολιτιστικής Κληρονομιάς, ο

Αρκτούρος, η Ελληνική Ένωση Προστασίας του Θαλάσσιου Περιβάλλοντος – HELMEPA, ο Μεσογειακός Σύνδεσμος για τη σωτηρία των Θαλάσσιων Χελωνών – MEDASSET, το Δίκτυο «Μεσόγειος S.O.S», η Εταιρεία για τη Μελέτη και την Προστασία της Μεσογειακής Φώκιας – MOM, ο Σύλλογος για την Προστασία της Θαλάσσιας Χελώνας – APXELON, η WWF Ελλάς, η Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία, η Νέα Οικολογία και η Greenpeace.

Οι ΜΚΠΟ στην Ελλάδα παρήγαγαν σπουδαίο έργο όσον αφορά τις προσπάθειες για περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση του κοινού, που λειτούργησε κατά καιρούς ως σημαντικό εργαλείο στην επίλυση περιβαλλοντικών προβλημάτων στη χώρα. Εντούτοις, σε περιπτώσεις κατά τις οποίες οι πολίτες δεν επέδειξαν περιβαλλοντικά υπεύθυνη συμπεριφορά κατά την εφαρμογή προγραμμάτων, παρατηρήθηκαν κενά στον τομέα της επικοινωνίας μεταξύ των πολιτών και των εκπροσώπων των εκάστοτε οργανισμών. Για το λόγο αυτό κρίθηκε αναγκαίο τα επόμενα χρόνια οι ΜΚΠΟ να ενισχύσουν τις στρατηγικές τους στον τομέα της περιβαλλοντικής επικοινωνίας, στρατολογώντας μέλη που είχαν κάποια ειδίκευση στον τομέα της επικοινωνίας και των δημοσίων σχέσεων (Tsantopoulos, 2003).

2.4 Η συμβολή των σημαντικότερων ΜΚΠΟ στη Διαχείριση Προστατευόμενων περιοχών στην Ελλάδα

2.4.1 Ταμείο για τη Φύση - WWF Ελλάς

Η δράση του Παγκόσμιου Ταμείου για τη Φύση - WWF Ελλάς στην περιοχή της Δαδιάς, αποτέλεσε χαρακτηριστικό παράδειγμα για τη διαχείριση προστατευόμενων περιοχών σε συνεργασία με ΜΚΠΟ. Ειδικότερα, στα πλαίσια του προγράμματος παρακολούθησης και προστασίας του οικοσυστήματος που σχεδιάστηκε και εφαρμόστηκε με πρωτοβουλία της WWF, επιτεύχθηκε συμπληρωματικά και η οικοτουριστική ανάδειξη της περιοχής. Η οργάνωση άρχισε να δραστηριοποιείται στην περιοχή του Έβρου από το 1979, ενώ το 1992 μία επιστημονική ομάδα εγκαταστάθηκε μόνιμα στη Δαδιά. Ο στόχος της ομάδας

ήταν διπλής σημασίας καθώς περιελάμβανε την οργανωμένη αντιμετώπιση των αναγκών και απειλών του δάσους Δαδιάς-Λευκίμης-Σουφλίου και ταυτόχρονα την καταγραφή των εξελίξεων στο Δέλτα του Έβρου, ώστε να είναι σε θέση να συμβάλλει στη βελτίωση της διαχείρισης και της προστασίας του (WWF Ελλάς, 2012). Επιπλέον, η WWF Ελλάς έχει συμβάλλει ουσιαστικά στο σχεδιασμό της ανάπτυξης της περιοχής, στη διάνοιξη και σηματοδότηση μονοπατιών, αλλά και στην κατασκευή των υποδομών της υποδοχής επισκεπτών όπως ο ξενώνας και το κέντρο ενημέρωσης.

Η ενίσχυση του θεσμού των εθελοντών αποτελεί ένα ακόμη σημαντικό στόχο της οργάνωσης. Ειδικότερα, με την εφαρμογή και τη διαχείριση των προγραμμάτων της Ευρωπαϊκής Εθελοντικής Υπηρεσίας, η επιστημονική ομάδα της WWF Ελλάς στη Δαδιά, υποδέχεται εθελοντές της Ευρωπαϊκής Εθελοντικής Υπηρεσίας (European Voluntary Service – EVS), που προέρχονται από άλλες χώρες της Ευρώπης. Το πρόγραμμα περιλαμβάνει τη φιλοξενία μέχρι και έξι νέων κάθε χρόνο στη Δαδιά και τη συμμετοχή τους σε δράσεις, όπως η παρακολούθηση των γυπών στο Εθνικό Πάρκο Δαδιάς-Λευκίμης-Σουφλίου και η παρακολούθηση των επιπτώσεων των αιολικών πάρκων στα αρπακτικά πουλιά. Οι δραστηριότητες των συνεργατών και των εθελοντών της WWF Ελλάς περιλαμβάνουν σήμερα την παρακολούθηση της αναπαραγωγικής διαδικασίας του μαυρόγυπα και τις δραστηριότητες του μοναδικού αυτού αρπακτικού, το οποίο απειλείται με εξαφάνιση στην Ελλάδα.

Επίσης, σε συντονισμό με άλλες οργανώσεις και σχετικούς φορείς, η WWF Ελλάς συνέβαλε σημαντικά στη σύσταση 27 φορέων διαχείρισης, οι οποίοι λειτουργούν σήμερα στις εξής περιοχές: Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο Ζακύνθου, Εθνικό Πάρκο Σχινιά-Μαραθώνα, Εθνικό Πάρκο Δέλτα Έβρου, Εθνικό Πάρκο Δάσους Δαδιάς - Λευκίμης – Σουφλίου, Εθνικό Πάρκο Υγροτόπου Κερκίνης, Εθνικό Πάρκο Λιμνοθάλασσας Μεσολογγίου, Εθνικό Πάρκο Δέλτα Αξιού - Λουδία –Αλιάκμονα, Εθνικό Πάρκο Λιμνών Κορώνειας-Βόλβης, Εθνικό Θαλάσσιο Πάρκο Αλοννήσου- Β. Σποράδων, Εθνικό Πάρκο Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης (Δέλτα Νέστου, Βιστωνίδας, Ισμαρίδας), Περιοχή Οικοανάπτυξης Όρους Πάρωνα και Υγρότοπου Μούστου, Περιοχή Οικοανάπτυξης Λίμνης Παμβώτιδας Ιωαννίνων, Εθνικό Πάρκο Υγροτόπων Αμβρακικού, Εθνικό Πάρκο Υγροτόπων Κοτυχίου-Στροφυλιάς, Εθνικό Πάρκο Β. Πίνδου (Εθνικών Δρυμών Βίκου-

Αώου και Πίνδου), Εθνικό Πάρκο Δρυμού Πρεσπών, Εθνικό Πάρκο Δρυμού Αίνου, Εθνικό Πάρκο Δρυμού Ολύμπου, Εθνικό Πάρκο Δρυμών Σαμαριάς και Λευκών Ορέων, Εθνικό Πάρκο Δρυμού Παρνασσού, Εθνικό Πάρκο Δρυμού Πάρνηθας, Εθνικό Πάρκο Δρυμού Οίτης, Περιοχή Προστασίας της Φύσης Στενών και εκβολών των ποταμών Καλαμά και Αχέροντα, Εθνικό Πάρκο Χελμού-Βουραϊκού, Εθνικό Πάρκο Οροσειράς Ροδόπης, Περιοχή Οικοανάπτυξης Ολύμπου Καρπάθου-Σαρίας, Περιοχή Οικοανάπτυξης Κάρλας-Μαυροβουνίου-Κεφαλόβρυσου Βελεστίνου, Εθνικό Πάρκο Τζουμέρκων-Περιστερίου και Χαράδρας Αράχθου (WWF Ελλάς, 2012).

2.4.2 Αρκτούρος

Μία ακόμη ελληνική μη κυβερνητική οργάνωση που δρα για τη διατήρηση της βιοποικιλότητας και της αειφορικής ανάπτυξης στην ελληνική ύπαιθρο, στην ολοκληρωμένη διαχείριση προστατευόμενων περιοχών και ασκεί πίεση για τις επεμβάσεις στο φυσικό περιβάλλον, είναι και ο Αρκτούρος. Η βασική δραστηριότητα της οργάνωσης εστιάζεται στη λειτουργία του Περιβαλλοντικού Κέντρου Αρκτούρου στο Νυμφαίο Φλώρινας.

Η οργάνωση υλοποιεί διασυνοριακά προγράμματα για την προστασία των ορεινών οικοσυστημάτων, με έμφαση στην αρκούδα και τα μεγάλα θηλαστικά και συμμετέχει στην εφαρμογή των εθνικών δεσμεύσεων για το περιβάλλον. Επίσης, λειτουργεί πρότυπα καταφύγια άγριας ζωής για πρώην αιχμάλωτες αρκούδες και λύκους στο Νυμφαίο και την Αγραπιδιά της Φλώρινας. Πρόκειται για το μοναδικό φορέα στην Ελλάδα ο οποίος ασχολείται για περισσότερο από 15 χρόνια με την επιστημονική μελέτη της καφέ αρκούδας.

2.4.3 Η Ελληνική Εταιρεία Προστασίας της Φύσης

Η Ελληνική Εταιρεία Προστασίας της Φύσης, η πρώτη μη κυβερνητική περιβαλλοντική οργάνωση που δημιουργήθηκε στην Ελλάδα, συνετέλεσε στη ανακήρυξη των

περισσότερων Εθνικών Δρυμών, των υγροτόπων διεθνούς σημασίας Ramsar και πολλών άλλων προστατευομένων περιοχών. Πρωτοστάτησε, επίσης, στις προσπάθειες προστασίας απειλούμενων ειδών και δραστηριοποιείται σήμερα σε τέσσερις άξονες: περιβαλλοντική εκπαίδευση, προγράμματα προστασίας της φύσης, παρεμβατική προστασία και γενικότερη ευαισθητοποίηση του κοινού (Ελληνική Εταιρεία Προστασίας της Φύσης 2012). Ελληνική Εταιρεία για την Προστασία του Περιβάλλοντος και της Πολιτιστικής Κληρονομιάς - ΕΛΛΕΤ Μία ακόμη ΜΚΠΟ με σπουδαία δράση είναι και η Ελληνική Εταιρεία για την Προστασία του Περιβάλλοντος και της Πολιτιστικής Κληρονομιάς (ΕΛΛΕΤ).

Επίσης, από το 1994, η Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία είναι εταίρος της BirdLife International, της μεγαλύτερης παγκόσμιας ομοσπονδίας για την προστασία των πουλιών, σκοπός της οποίας είναι ο συντονισμός όλων των ορνιθολογικών οργανώσεων σε διεθνές επίπεδο. Ένα χαρακτηριστικό αποτέλεσμα αυτής της συνεργασίας είναι ο προσδιορισμός των Σημαντικών Περιοχών για τα Πουλιά και η ένταξή τους στο Πανευρωπαϊκό Δίκτυο Προστατευόμενων Περιοχών Natura 2000. Η συμβολή της Ελληνικής Ορνιθολογικής Εταιρείας στη διαχείριση προστατευόμενων περιοχών είναι σπουδαία, ενώ κάποιες από τις σημαντικές της δράσεις είναι: το Πρόγραμμα Φύλαξης της Αποικίας των Αργυροπελεκάνων στον Αμβρακικό Κόλπο, η Φύλαξη της Μικτής Αποικίας Ερωδιών στο Πόρτο Λάγος Ξάνθης, η εφαρμογή του Προγράμματος Προστασίας των ειδών Λεπτομύτα και Νανόχηννα στο Δέλτα του Έβρου, η εφαρμογή του Προγράμματος Παρακολούθησης Απειλούμενων Περιοχών στην Ελλάδα (Αμβρακικός, Μεσολόγγι, Αξίός, Έβρος, Ροδόπη), το Πρόγραμμα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης σε Σχολεία της Περιοχής Β. Αμβρακικού στο Νομό Άρτας και σε σχολεία του Δήμου Πρέβεζας, η υποβολή Πρότασης για τη Δημιουργία Φυσικού Πάρκου στο Δέλτα του Ιλισσού, η σύνταξη Περιβαλλοντικής Μελέτης για την Προστασία του Ποταμού Νέστου, η σύνταξη Μελέτης Χαρακτηρισμού Περιβαλλοντικά Ευαίσθητων Περιοχών του Αμβρακικού Κόλπου, η Αναγνώριση και Αξιολόγηση Βιοτόπων και Διερεύνηση της Δυνατότητας Ένταξής τους στο Κοινοτικό Δίκτυο των Ιδιαίτερα Προστατευόμενων Περιοχών, σε εφαρμογή του Άρθρου 4 της Οδηγίας 79/409/ΕΟΚ για την Διατήρηση της Άγριας Πτηνοπανίδας, στα πλαίσια του Προγράμματος Διατήρηση της Βιοποικιλότητας και Τοπική Οικονομική Ανάπτυξη: η σύνταξη Μελέτης δύο Προγραμμάτων LEADER

στην Ελλάδα, η Φύλαξη Μικτής Αποικίας Πελεκάνων στην Πρέσπα, η υλοποίηση του Προγράμματος Φύλαξης της Αποικίας Ερωδιών και Κορμοράνων στο Δέλτα Αξιού, η υλοποίηση του προγράμματος Εφαρμογές διαχειριστικών σχεδίων για τη λιμνοθάλασσα της Πύλου και το Δέλτα του Ευρώτα, περιοχές Natura 2000 στα πλαίσια του Life-Nature, καθώς και τη σύνταξη για τις προδιαγραφές μελετών διαχείρισης της βόσκησης σε προστατευόμενες περιοχές με τη συνεργασία του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία, 2012).

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ - ΕΡΕΥΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο : ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Στο παρόν κεφάλαιο πραγματοποιείται μια λεπτομερής περιγραφή της ερευνητικής περιοχής καθώς και του δείγματος που επιλέχθηκε για την εκπόνηση της παραπάνω ερευνητικής μελέτης. Έπειτα, περιγράφεται το ερευνητικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε για τη συλλογή των δεδομένων καθώς και η διαδικασία διεξαγωγής της έρευνας.

3.1 Ερευνητική περιοχή

Ως ερευνητική περιοχή επιλέχθηκε το κέντρο του Δήμου Αθηνών για 2 λόγους. Πρώτον γιατί η ρύπανση του περιβάλλοντος είναι πιο αισθητή στην τοποθεσία αυτή και δεύτερον εξαιτίας της εύκολης προσβασιμότητας μου καθόλη την διάρκεια της εκπόνησης της παρούσας ερευνητικής μελέτης καθώς είναι πλησίον της μόνιμης κατοικίας μου.

3.2 Επιλογή δείγματος

Τα δημογραφικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού λήφθηκαν σοβαρά υπόψη κατά την επιλογή των ερωτηθέντων, ώστε να επιτευχθεί όσο το δυνατόν καλύτερη αντιπροσώπευση όλων των κοινωνικών και ηλικιακών στρωμάτων. Ωστόσο, κατά τη διάρκεια του ερευνητικού σχεδιασμού παρουσιάστηκαν συγκεκριμένες πρακτικές δυσκολίες, όπως η έλλειψη χρόνου, το κόστος μετακίνησης, η δυσκολία γόνιμης επικοινωνίας με τους δημόσιους φορείς, παράγοντες οι οποίοι επηρέασαν την επιλογή των ερωτηθέντων.

3.3 Σχεδιασμός του ερευνητικού εργαλείου

Για τη συλλογή των πληροφοριών, επιλέχθηκε ως καταλληλότερο εργαλείο ένα ερωτηματολόγιο. Τα ερωτηματολόγια συνιστούν ένα αποτελεσματικό εργαλείο, με τη χρήση του οποίου μπορούν να συλλεχθούν εύκολα πληροφορίες από ένα σχετικά μεγάλο

αριθμό ατόμων σε σύντομο χρονικό διάστημα και με χαμηλό οικονομικό κόστος (Gillham, 2000) . Επίσης, τα ερωτηματολόγια επιτρέπουν την ανωνυμία η οποία μπορεί να αυξήσει σημαντικά τον βαθμό ανταπόκρισης και προθυμίας για συμμετοχή (Oppenheim, 1992).

Το ερωτηματολόγιο σχεδιάστηκε με σκοπό να καλύψει μια πληθώρα θεμάτων που σχετίζονται με τις απόψεις των πολιτών για θέματα σχετικά με την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος. Ωστόσο, ήταν σημαντικό να διαμορφωθεί το εργαλείο με τέτοιο τρόπο, ώστε να απαιτηθεί ο ελάχιστος δυνατός χρόνος για τη συμπλήρωσή του από τους ερωτηθέντες, δεδομένου του ότι η διαδικασία της χορήγησης πραγματοποιήθηκε σε εργασιακούς και δημόσιους χώρους. Έτσι, ο σχεδιασμός του στόχευσε σε περίπου 10 λεπτά απαιτούμενου χρόνου συμπλήρωσης. Το παραπάνω κριτήριο συνέβαλε στη διαμόρφωση των κατηγοριών και του είδους των ερωτήσεων, καθώς και στη σελιδοποίηση του μέσου.

Το μεγάλο ερευνητικό πεδίο και η πληθώρα των θεμάτων που έπρεπε να καλυφθούν σε συνάρτηση με τη χρονική πίεση, έκαναν την διαδικασία του σχεδιασμού των ερωτήσεων άκρως προκλητική. Ωστόσο, η αναγκαιότητα για συλλογή δεδομένων από ένα ευρύ φάσμα θεματολογίας σχετικής με την προστασία του περιβάλλοντος, μετέτρεψε τον αποδοτικό σχεδιασμό σε μονόδρομο. Σύμφωνα με τον Gillham, (2000) μια καλή έρευνα δεν μπορεί να στηριχθεί σε φτωχή συλλογή δεδομένων, κάτι το οποίο θα οδηγήσει σε αμφισβήτηση του ονόματος της 'έρευνας'.

Οι ερωτήσεις που δημιουργήθηκαν, ήταν στην πλειοψηφία τους προεπιλεγμένων απαντήσεων (κλειστού τύπου), ενώ ένας μικρός αριθμός ανοικτών ερωτήσεων κρίθηκε αναγκαίο να συμπεριληφθεί στο ερωτηματολόγιο σχετικά με την συμμετοχή των ερωτηθέντων σε οργανώσεις προστασίας του περιβάλλοντος και την ονομασία των οργανώσεων αυτών, καθώς ορισμένοι ερευνητικοί στόχοι αποσκοπούσαν σε διερεύνηση αντιλήψεων, γνώμων ή κρίσεων των ερωτηθέντων για το ζήτημα προστασίας του περιβάλλοντος. Έτσι, χωρίς τη χρήση ανοικτών ερωτήσεων τα αποτελέσματα πιθανόν δεν θα ήταν αντιπροσωπευτικά. Ωστόσο, αν και οι ανοικτές ερωτήσεις μπορούν να οδηγήσουν σε ένα μεγαλύτερο επίπεδο ανακάλυψης, ο αριθμός και το είδος τους περιορίστηκε, δικαιολογώντας το κόστος τους. Για την διεξαγωγή της έρευνας

χρησιμοποιήθηκαν κυρίως ερωτήσεις κλειστού τύπου εκφρασμένες σε 5-βαθμη κλίμακα Likert και έγινε έλεγχος αξιοπιστίας και εγκυρότητας.

Τέλος, για τον περιορισμό του μεγέθους του εργαλείου χωρίς να θυσιαστεί η εμφάνιση, οι ερωτήσεις διατυπώθηκαν με όσο το δυνατόν συνοπτικό και περιεκτικό τρόπο. Εξάλλου, εξαιτίας της σημαντικότητας της παρουσίασης του ερωτηματολογίου, δόθηκε μεγάλη σημασία στην αισθητικά ελκυστική εμφάνισή του.

Μελετώντας και λαμβάνοντας υπόψην όλα τα προαναφερθέντα δεδομένα, οδηγηθήκαμε στο τελικό προϊόν, ένα ερωτηματολόγιο 12 ερωτήσεων και 3 σελίδων (εκτυπωμένων μπρος-πίσω σε 2 φύλλα). Το εργαλείο αποτελείται από δύο κύρια μέρη, τα Ατομικά Στοιχεία (Α) και τις Κύριες Ερωτήσεις (Β). Στη συνέχεια, οι κύριες ερωτήσεις χωρίζονται σε υποκατηγορίες, μελετώντας αντίστοιχα διαφορετικά πεδία.

Στον Πίνακα 1 που ακολουθεί παρουσιάζονται ονομαστικά οι κατηγορίες

A/A	Θεματολογία
1	Καθημερινότητα
2	Φιλο-περιβαλλοντικές συνήθειες
3	Γενικές Περιβαλλοντικές Γνώσεις
4	Αντιλήψεις για την προστασία του περιβάλλοντος

Η παράλληλη μελέτη του ερωτηματολογίου με την περιγραφή των κατηγοριών μπορεί να διευκολύνει την κατανόηση του αναγνώστη (εύκολα προσβάσιμο αντίγραφο του ερωτηματολογίου συμπεριλαμβάνεται στο Παράρτημα Α).

3.4 Διεξαγωγή της έρευνας

Αμέσως μετά το σχεδιασμό του ερωτηματολογίου ακολούθησε η πιλοτική χορήγησή του σε οικεία προς εμένα πρόσωπα ώστε να υπολογιστεί ο χρόνος που απαιτείτο για τη συμπλήρωσή του καθώς και να διερευνηθεί εάν ήταν απολύτως κατανοητές οι ερωτήσεις. Οι προβληματικές περιοχές αναγνωρίστηκαν, και σχετίζονταν κυρίως με

συγκεκριμένες λέξεις (οι ερωτηθέντες δεν γνώριζαν ορισμένες λέξεις, για παράδειγμα την έκφραση δομημένο περιβάλλον) ή με την απουσία διευκρινήσεων για τον αριθμό των απαντήσεων (μία ή περισσότερες επιλογές απάντησης). Οι απαραίτητες βελτιώσεις πραγματοποιήθηκαν και ο χρόνος συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου τελικώς καθορίστηκε στα 10 λεπτά, καθώς το δείγμα δεν ήταν ομοιογενές (ηλικιωμένοι με πρόβλημα όρασης, ερωτηθέντες με δυσκολία ανάγνωσης, και λοιπά). Η παραπάνω διαδικασία κρίθηκε απολύτως απαραίτητη, καθώς τα ερωτηματολόγια δόθηκαν και σε μαθητές σχολείων σε ηλικιακό επίπεδο (13-18) ετών και απαιτείται εντονότερη πιλοτική εργασία από ότι τα ερωτηματολόγια ενηλίκων (Γεωργόπουλος, 1999).

Η δυνατότητα της χορήγησης των ερωτηματολογίων χωρίς την παρουσία του ερευνητή κατά τη διάρκεια συμπλήρωσής τους (στην περίπτωση των μαθητών) αποκλείστηκε ως ενδεχόμενο. Αυτό διότι κρίθηκε απαραίτητη η παρουσία του ερευνητή κατά την συμπλήρωση, με σκοπό τη χορήγηση διευκρινήσεων σε τυχόν λανθασμένη κατανόηση ή απορίες των μαθητών.

3.5 Περιορισμοί της έρευνας

Το μέγεθος του δείγματος στην παρούσα ερευνητική εργασία κάλυψε το 0,03% (Ο Δήμος Αθηναίων είναι, έχει πληθυσμό 664.046 κατοίκους σύμφωνα με την απογραφή του 2011) του πληθυσμού του Δήμου Αθηναίων. Αν και ο αριθμός των 200 ερωτηθέντων δεν είναι αμελητέος, είναι γνωστό πως όσο μεγαλύτερο είναι το μέγεθος του δείγματος, τόσο πιο αντιπροσωπευτικά είναι τα αποτελέσματα. Σύμφωνα με τον Καμπίτση(1999) το προτεινόμενο μέγεθος δείγματος, ανάλογα με το μέγεθος του πληθυσμού από τον οποίο θα το επιλέξουμε, είναι για μικρούς πληθυσμούς (<1000) περίπου το 30 %, για σχετικά μεγάλους (10.000) περίπου 10%, για μεγάλους (<150.000) περίπου 1% , και για πολύ μεγάλους (>10.000.000) περίπου 0,025%.

Ωστόσο, πρακτικοί και οικονομικοί λόγοι δεν επέτρεψαν τη μελέτη μεγαλύτερου δείγματος, κάτι που θα οδηγούσε σε καλύτερη αντιπροσώπευση του πληθυσμού. Επίσης, θα πρέπει να αναφέρουμε πως η δειγματοληψία δεν εμπίπτει σε κάποια συγκεκριμένη κατηγορία, καθώς η επιλογή του δείγματος έγινε με βάση της προσβασιμότητας μου

στην περιοχή του Δήμου Αθηναίων. Επομένως δεν εφαρμόστηκε η τυχαία δειγματοληψία, κάτι που θα συντελούσε στην μεγαλύτερη αντιπροσωπευτικότητα του δείγματος στο σύνολο του πληθυσμού.

Όσον αφορά στην επιλογή του ερευνητικού εργαλείου, η χρήση του ερωτηματολογίου για τη συγκέντρωση ποσοτικών δεδομένων κρίθηκε απαραίτητη καθώς, όπως έχει ήδη αναφερθεί, τα πλεονεκτήματα της μεθόδου αυτής είναι πολλά. Ωστόσο, εφόσον η μελέτη δεν περιορίζεται σε θέματα γνώσεων αλλά περιλαμβάνει και αντιλήψεις, σκέψεις, ιδέες των πολιτών, θα ήταν ενδεχομένως πιο αποδοτική η χρήση και της ποιοτικής μεθόδου (για παράδειγμα συνέντευξη) σε συνδυασμό με την ποσοτική, καθώς θα μπορούσαν να κατανοηθούν καλύτερα οι αντιλήψεις των πολιτών, μέσα από μία συζήτηση όπου θα μπορούν να εκφραστούν χωρίς περιορισμό. Η χρήση των ερωτήσεων ανοικτού τύπου στην κατηγορία των αντιλήψεων στοχεύει εν μέρει να μετριάσει τις 'απώλειες', που δεν θα υπήρχαν με την παράλληλη εφαρμογή μιας σύντομης συνέντευξης.

Όσον αφορά στο περιεχόμενο του ερευνητικού εργαλείου, αν και το ερωτηματολόγιο εξετάζει μια μεγάλη ποικιλία θεμάτων και παραμέτρων σχετικά με τις απόψεις των πολιτών για περιβαλλοντικά θέματα, δεν παύουν πάντα να υπάρχουν παράγοντες οι οποίοι δεν λαμβάνονται υπόψη στα τελικά αποτελέσματα. Ωστόσο, το μέγεθος του εργαλείου καθίσταται απαγορευτικό, εάν συμπεριληφθούν περισσότερες μεταβλητές (ερωτήσεις), καθώς είναι γνωστό πως ο χρόνος που αφιερώνεται για την συμβολή των ερωτηθέντων στην έρευνα είναι περιορισμένος.

Τέλος, θα πρέπει να σημειωθεί πως πολλοί ερωτηθέντες, γνωρίζοντας ότι το ερωτηματολόγιο έχει θέμα το περιβάλλον, ενδέχεται να επηρεάστηκαν από αυτό το γεγονός και ορισμένες απαντήσεις τους να μην ήταν αντιπροσωπευτικές. Αυτό το ενδεχόμενο συνιστά το λεγόμενο σφάλμα απάντησης (response bias), δηλαδή μία μορφή συνειδητής προκατάληψης όπου οι ερωτώμενοι απαντούν σε ερωτήσεις με τον τρόπο που πιστεύουν ότι ο ερευνητής θα θέλει να απαντήσουν. Εύλογα, κάτι τέτοιο μπορεί να επηρεάσει τα αποτελέσματα μιας έρευνας. (Για παράδειγμα το 100% των ερωτηθέντων συμφωνεί με την αναγκαιότητα προστασίας του περιβάλλοντος αλλά μόνο το 14,5% συμμετέχει εθελοντικά σε δράσεις για την προστασία του)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Το κεφάλαιο των αποτελεσμάτων περιλαμβάνει τη στατιστική ανάλυση των δεδομένων. Για την ευκολότερη και πιο ξεκούραστη ανάγνωση και κατανόηση των αποτελεσμάτων της έρευνας, έχουν δημιουργηθεί πίνακες και διαγράμματα όπου απεικονίζονται τα αποτελέσματα κάθε ερώτησης. Η παράλληλη ανάγνωση του ερωτηματολογίου (διαθέσιμο στο Παράρτημα Α) κρίνεται ιδιαίτερος χρήσιμη για την πλήρη κατανόηση των ερωτήσεων και των αντίστοιχων απαντήσεων των ερωτηθέντων.

Η στατιστική ανάλυση των δεδομένων πραγματοποιήθηκε από τον ίδιο τον ερευνητή χρησιμοποιώντας στατιστικά και ερευνητικά εργαλεία που θα συζητηθούν στη συνέχεια. Σημειώνεται πως η στατιστική ανάλυση συμβάλει στην διερεύνηση και επιβεβαίωση ή μη κάποιων ερευνητικών υποθέσεων οι οποίες αναφέρονται στην συνέχεια. Επιπλέον, στόχος μας είναι να συζητηθούν τα αποτελέσματα της έρευνας, να γίνει μια προσπάθεια ερμηνείας των αποτελεσμάτων και παράλληλα μια αναζήτηση των πιθανών παραγόντων που συνέβαλαν στη διαμόρφωσή τους.

4.1 Ερευνητικά ερωτήματα

Λόγω της έλλειψης σχετικής βιβλιογραφίας που θα στήριζε επαρκώς τη διατύπωση συγκεκριμένων υποθέσεων, οδηγηθήκαμε στη λύση της διατύπωσης διερευνητικών ερωτημάτων στα οποία θα εστιαστεί η ανάλυση των αποτελεσμάτων της έρευνας. Τα ερωτήματα συντάχθηκαν με βάση το στόχο της έρευνας και διατυπώνονται ως εξής:

1. Διαφοροποιούνται οι γνώσεις και οι στάσεις των ανδρών και των γυναικών του δείγματος;
2. Διαφοροποιούνται οι γνώσεις και οι στάσεις ανάλογα με την ηλικία των ερωτώμενων;
3. Οι μεταπτυχιακές σπουδές και η επιμόρφωση διαφοροποιούν τις γνώσεις και τις στάσεις των ερωτώμενων;
4. Διαφοροποιούνται οι γνώσεις και οι στάσεις των ανδρών και των γυναικών του δείγματος ανάλογα με την ειδικότητά τους;

5. Διαφοροποιούνται οι γνώσεις και οι στάσεις των ερωτώμενων ανάλογα με την συμμετοχή τους ή μη σε περιβαλλοντολογικές οργανώσεις.

4.2 Μεθοδολογία ανάλυσης

Στην παρούσα στατιστική ανάλυση ασχολούμαστε κυρίως με την ποσοτική ανάλυση των δεδομένων που προέκυψαν από τις κλειστές ερωτήσεις. Αναφορικά με τα είδη της ποσοτικής στατιστικής ανάλυσης, ακολουθήθηκε η πάγια τακτική της περιγραφικής στατιστικής αρχικά για κάθε μια μεταβλητή ξεχωριστά, με εφαρμογή των καταλλήλων μεθόδων ανάλογα με το είδος της μεταβλητής. Στην συνέχεια προκειμένου να ερευνηθεί εάν τα συμπεράσματά μας μπορούν να γενικευτούν για το σύνολο του πληθυσμού εφαρμόστηκαν διαδικασίες επαγωγικής στατιστικής.

Συνολικά συλλέχθηκαν 200 ερωτηματολόγια. Στη συνέχεια έγινε εισαγωγή των στοιχείων τους σε αρχεία ηλεκτρονικής μορφής έτσι ώστε να είναι δυνατή η επεξεργασία τους με υπολογιστή και με τη χρήση στατιστικού λογισμικού. Συγκεκριμένα, χρησιμοποιήθηκε το στατιστικό λογισμικό SPSS 19 και τα δεδομένα καταγράφηκαν σε αρχεία τα οποία αναγνωρίζονται από το συγκεκριμένο πρόγραμμα. Η καταγραφή των απαντήσεων στις ερωτήσεις έγινε με τη μορφή πίνακα δεδομένων ο οποίος αποτελείται από γραμμές, που κάθε μια τους αντιστοιχεί σε έναν ερωτώμενο και στήλες που αντιστοιχούν στις ερωτήσεις (μεταβλητές). Οι απαντήσεις των ερωτήσεων κωδικοποιήθηκαν με αριθμητικά σύμβολα ως τιμές μεταβλητών και εισήχθησαν στον πίνακα δεδομένων με ετικέτες και για τις μεταβλητές και για τις τιμές τους.

4.3 Έλεγχος αξιοπιστίας

Για την ανάλυση των ερωτηματολογίων είναι απαραίτητη η εκτίμηση της αξιοπιστίας τους (Field, 2013). Για τη μέτρηση της αξιοπιστίας των ερωτηματολογίων χρησιμοποιούμε το άλφα του Cronbach (Cronbach's alpha). Οι τιμές των συντελεστών αξιοπιστίας κυμαίνονται από 0 έως 1. Οι συντελεστές άλφα όπως και ο συντελεστής διχοτομικής αξιοπιστίας (split-half coefficient) αλλά και πολλοί άλλοι μετρούν στην ουσία την εσωτερική συνέπεια και όχι την αξιοπιστία ενός ερωτηματολογίου.

Ένας από τους ευρέως χρησιμοποιούμενους δείκτες αξιοπιστίας είναι αυτός που υπολογίστηκε από τον Cronbach (1951) και ονομάζεται Cronbach's α (alpha), ή δείκτης εσωτερικής συνέπειας (internal consistency coefficient) (Field, 2013).

Ενδεικτικές τιμές αξιοπιστίας (Γαρδέλλης, 2003):

- < .06 η κλίμακα είναι αναξιόπιστη
- 0.6 το ελάχιστο αποδεκτό όριο
- 0.7 επαρκές, αλλά όχι καλό
- 0.8 καλύτερο

0.95 πολύ υψηλή αξιοπιστία (μάλλον σπάνιο)

Ορισμένοι παράγοντες που μειώνουν την αξιοπιστία είναι : α. Λάθη στη συμπλήρωση του τεστ , β. Απαντήσεις στη τύχη (πχ σε ερωτήματα τύπου σωστό/λάθος) , γ. Οδηγίες που δεν είναι ακριβείς και ξεκάθαρες, δ. Σφάλμα που οφείλεται στους συμμετέχοντες (π.χ επίδρασεις διάθεσης, κινήτρων, κούραση, πλήξη κλπ).

Οι 15 μεταβλητές που ελέγχετε η αξιοπιστία τους αποτελούν λαμβάνουν απαντήσεις σε μια διατακτική κλίμακα, από 1 έως 5. Τα αποτελέσματα του ελέγχου παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα.

Βλέπουμε στο παραπάνω πίνακα ότι η τιμή του άλφα είναι ίση με 0.69. με την τιμή να υπερβαίνει το ελάχιστο αποδεκτό όριο.

Ανάλυση αξιοπιστίας	
Cronbach's Alpha	N of Items
,069	15

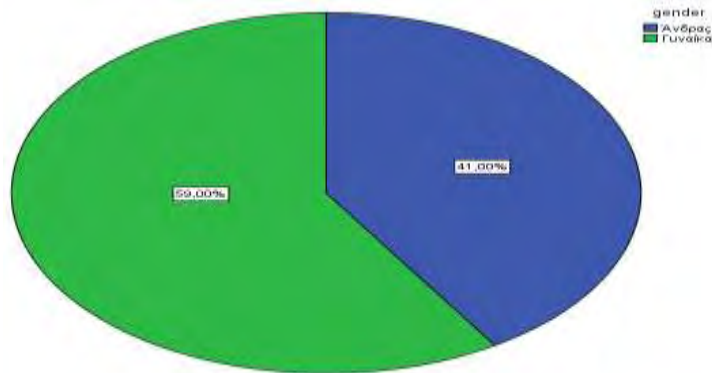
4.4 Αποτελέσματα περιγραφικής στατιστικής

Η παρουσίαση των αποτελεσμάτων ξεκινά με μια πλήρη εικόνα των δημογραφικών στοιχείων των ερωτηθέντων, ώστε να γνωρίζουμε τα χαρακτηριστικά του δείγματος προχωρώντας στα αποτελέσματα κάθε κατηγορίας. Για την καλύτερη παρουσίαση των αποτελεσμάτων χρησιμοποιήθηκαν πίνακες συχνοτήτων και κατάλληλα διαγράμματα περιγραφικής στατιστικής.

Το δείγμα αποτέλεσαν 200 ερωτηθέντες που κατά την περίοδο συλλογής των δεδομένων (Φεβρουάριος 2017) βρίσκονταν στην γεωγραφική περιοχή που ορίζει τον Δήμο Αθηναίων.

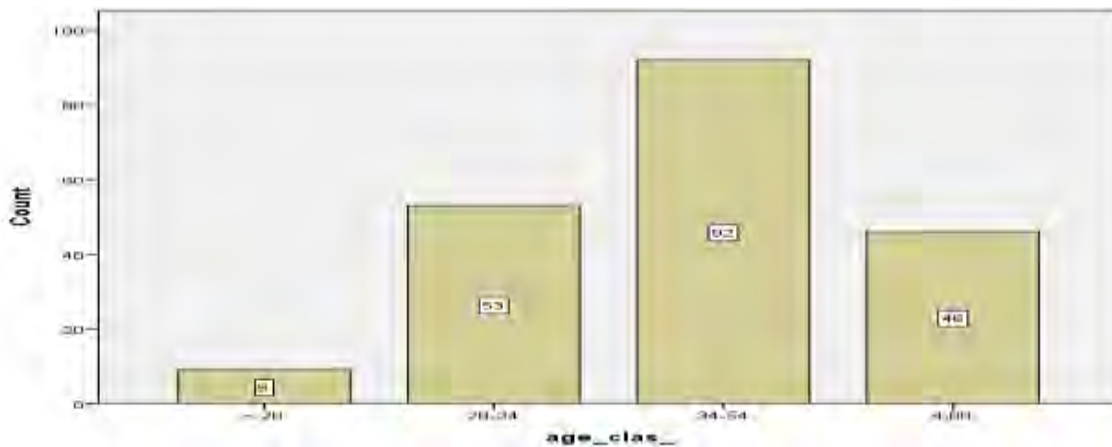
Παρατηρούμε αρχικά πως οι γυναίκες υπερτερούν αριθμητικώς έναντι των ανδρών (59% - 41%).

Εικόνα 1. Κατανομή ερωτηθέντων κατά φύλο.

Προκειμένου να εξεταστεί η ηλικιακή κατανομή του δείγματος οι ερωτηθέντες χωρίστηκαν σε 4 ηλικιακές κατηγορίες (<20, 20-34, 34-54, ≥54). Παρατηρούμε ότι σχεδόν οι μισοί ερωτηθέντες ανήκουν στην ηλικιακή κλάση ατόμων 34-54 ετών το γεγονός αυτός οφείλετε ότι μεγάλος όγκος των ερωτηματολογίων συμπληρώθηκε από δημόσιους υπαλλήλους του δήμου Αθηνών οι οποίοι στην πλειοψηφία τους ανήκαν σε αυτήν την ηλικιακή κλάση. Η πολύ μικρή συμμετοχή ερωτηθέντων ηλικίας μικρότερης των 20 ετών οφείλετε στην άρνηση των περισσότερων να αφιερώσουν χρόνο για την συμπλήρωση του ερωτηματολογίου.

Εικόνα 2. Κατανομή ερωτηθέντων κατά ηλικιακή κλίμακα.

Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζεται η κατανομή των ερωτηθέντων με βάση την οικογενειακή τους κατάσταση. Από τους ερωτηθέντες οι 89 είναι άγαμοι (ποσοστό 44,5%), 100 άγαμοι (ποσοστό 50%) ενώ 11 είναι διαζευγμένοι (ποσοστό 5,5 %).

Εικόνα 3. Κατανομή ερωτηθέντων ανάλογα με την οικογενειακή τους κατάσταση.

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Άγαμος	89	44,5	44,5	44,5
	Έγγαμος	100	50,0	50,0	94,5
	Διαζευγμένος	11	5,5	5,5	100,0
	Total	200	100,0	100,0	

Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζεται η κατανομή των ερωτηθέντων με βάση το ανώτερο επίπεδο σπουδών τους. Συγκεντρωτικά μπορούμε να πούμε ότι το 40,5 % των ερωτηθέντων είναι απόφοιτη τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Εικόνα 4. Κατανομή ερωτηθέντων βάση του επιπέδου εκπαίδευσής τους.

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Απόφοιτος Δημοτικού	6	3,0	3,0	3,0
Απόφοιτος γυμνασίου	11	5,5	5,5	8,5
Απόφοιτος λυκείου	65	32,5	32,5	41,0
Απόφοιτος τεχνικών σχολών	20	10,0	10,0	51,0
Απόφοιτος ΑΕΙ, Ακαδημιών	52	26,0	26,0	77,0
Απόφοιτος ΤΕΙ	29	14,5	14,5	91,5
Κάτοχος μεταπτυχιακού	14	7,0	7,0	98,5
Απόφοιτος ΙΕΚ	3	1,5	1,5	100,0

Αναφορικά με την επαγγελματική ιδιότητα των ερωτηθέντων, 32 εργάζονται ως ελεύθεροι επαγγελματίες (ποσοστό 16%), 59 εργάζονται σε τομείς δημοσίου τομέα (ποσοστό 29,5%), 33 είναι ιδιωτικοί υπάλληλοι (ποσοστό 16,5%), 8 ασχολούνται με

οικιακά (ποσοστό 8%), 20 είναι φοιτητές - μαθητές (ποσοστό 10%), 28 άνεργοι (ποσοστό 14%) και 20 συνταξιούχοι (ποσοστό 10 %).

Εικόνα 5. Κατανομή ερωτηθέντων βάση του επαγγέλματός τους.

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Ελεύθερος επαγγελματίας	32	16,0	16,0	16,0
Δημόσιος υπάλληλος	59	29,5	29,5	45,5
Ιδιωτικός υπάλληλος	33	16,5	16,5	62,0
Οικιακά	8	4,0	4,0	66,0
Φοιτητής/ Μαθητής	20	10,0	10,0	76,0
Άνεργος	28	14,0	14,0	90,0
Συνταξιούχος	20	10,0	10,0	100,0

Για την καλύτερη παρουσίαση τουπροσωπικούεισοδήματος των ερωτηθέντων, έγινε ταξινόμηση τους σε 4 κλάσεις (1. ≤ 570 , 2. 570-1000, 3. 1000-1800, 4. ≥ 1800). Σύμφωνα με τα στοιχεία του παρακάτω πίνακα το 40,5 % των ερωτηθέντων έχουν προσωπικό εισόδημα μικρότερο των 570 ευρώ μηνιαίως, το 39 % των ερωτηθέντων έχει προσωπικό εισόδημα μεταξύ 570- 1000 ευρώ, το 20 % των ερωτηθέντων έχει προσωπικά μηνιαία εισοδήματα από 1000-1800 ευρώ ενώ μόλις σε έναν ερωτώμενο τα προσωπικά τους εισοδήματα υπερέβαιναν τα 1800 ευρώ μηνιαίως.

Εικόνα 6. Κατανομή ερωτηθέντων με βάση το προσωπικό τους εισόδημα.

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
1,00	81	40,5	40,5	40,5
2,00	78	39,0	39,0	79,5
3,00	40	20,0	20,0	99,5
4,00	1	,5	,5	100,0

Σύμφωνα με τα στοιχεία του παρακάτω πίνακα το 6,5 % των ερωτηθέντων έχουν οικογενειακό εισόδημα μικρότερο των 570 ευρώ μηνιαίως, το 40 % των ερωτηθέντων έχει προσωπικό εισόδημα μεταξύ 570- 1000 ευρώ, το 32 % των ερωτηθέντων έχει

προσωπικά μηνιαία εισοδήματα από 1000-1800 ευρώ ενώ το 21,5 % το οικογενειακό τους εισοδήματα υπερβαίνει τα 1800 ευρώ μηνιαίως.

Εικόνα 7. Κατανομή ερωτηθέντων με βάση το οικογενειακό τους εισόδημα.

	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
1,00	13	6,5	6,5	6,5
2,00	80	40,0	40,0	46,5
3,00	64	32,0	32,0	78,5
4,00	43	21,5	21,5	100,0

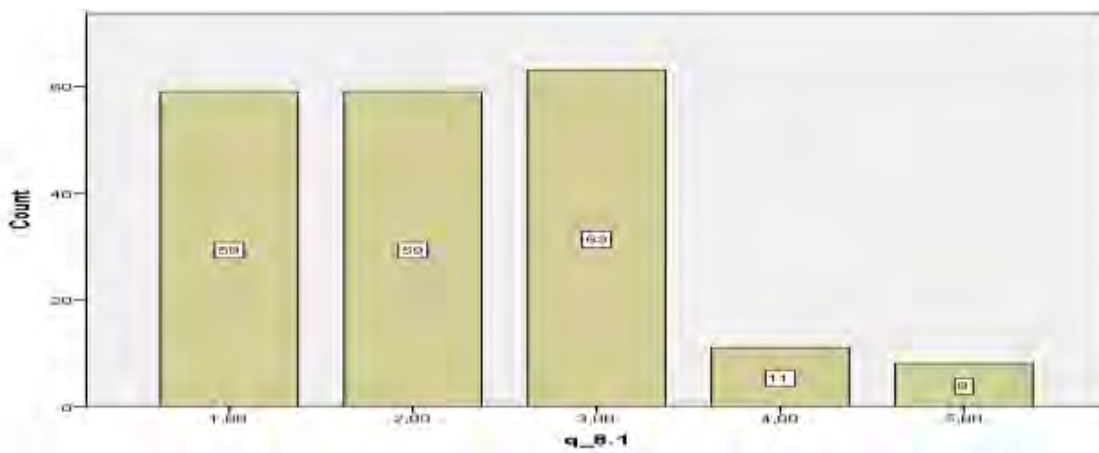
Στον παρακάτω συγκεντρωτικό πίνακα παρουσιάζονται η μέση τιμή και η διακύμανση των απαντήσεων των ερωτηθέντων σε δεκατέσσερις ερωτήσεις κλειστού τύπου με πενταβάθμια κλίμακα κατάταξης (Likert Scales), όπου οι ερωτώμενοι καλούνται να εκφράσουν το βαθμό στον οποίον συμφωνούν ή διαφωνούν με το ερώτημα. Η ενδιάμεση κατηγορία αντιπροσωπεύει την ουδέτερη θέση.

	Mean	Std. Deviation
8.1- Ο άνθρωπος έχει το δικαίωμα να τροποποιεί το φυσικό περιβάλλον προς όφελος των αναγκών τους.	2,2500	1,06450
8.2- Όταν ο άνθρωπος επεμβαίνει στην φύση έχει πολλές φορές καταστροφικές συνέπειες.	4,2550	1,04664
8.3- Ο άνθρωπος καταχράται σημαντικά το περιβάλλον.	4,2750	1,02206
8.4- Η γη έχει αρκετούς φυσικούς πόρους, αρκεί να μάθουμε να τους αξιοποιούμε σωστά.	4,3750	,96386
8.5- Τα φυτά και τα ζώα έχουν το ίδιο δικαίωμα στην ζωή όπως ο άνθρωπος.	4,1900	1,17508
8.6- Η φύση μπορεί να ανταπεξέλθει στις επιπτώσεις των σύγχρονων βιομηχανικών χωρών.	2,4322	1,35742
8.7- Παρά τις ικανότητές του ο άνθρωπος υπόκειται ακόμα στους νόμους της φύσης.	3,8150	1,23629
8.8- Οι καταστροφικές συνέπειες της ανθρώπινης συμπεριφοράς στο περιβάλλον αποτελούν υπερβολές.	3,0650	1,56942

8.9- Η γη είναι ένας πλανήτης με περιορισμένη έκταση και φυσικούς πόρους.	3,4000	1,56597
8.10- Ο άνθρωπος προορίζεται να κυριαρχήσει επί όλης της φύσης.	2,6550	1,53877
8.11- Η ισορροπία της φύσης είναι πολύ ευαίσθητη και διαταράσσεται εύκολα.	3,8950	1,20883
8.12- Ο άνθρωπος θα μάθει, εν τέλει, πως λειτουργεί η φύση ώστε να μπορέσει να την ελέγξει.	2,9750	1,36517
8.13- Αν τα πράγματα συνεχίσουν όπως είναι, σύντομα θα ζήσουμε μια μεγάλη φυσική καταστροφή.	3,9100	1,26089
8.14- Φτάνουμε το όριο των κατοίκων που μπορεί να συντηρήσει ο πλανήτης μας.	3,2900	1,22614
8.15- Η ανθρώπινη εφευρετικότητα θα εξασφαλίσει την βιωσιμότητα της γης.	2,9000	1,16912

Αναλυτικότερα στο παρακάτω γράφημα παρουσιάζονται οι απαντήσεις των ερωτηθέντων στο ερώτημα (8.1). Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων (N=63) φαίνεται να διατηρεί μια ουδέτερη στάση σχετικά με την άποψη ότι ο άνθρωπος έχει το δικαίωμα να τροποποιεί το φυσικό περιβάλλον προς όφελος των αναγκών τους. Ακολουθούν αυτοί που διαφωνούν απόλυτα (N=59) και αρκετά (N=59). Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι μόνο 6 άτομα φαίνεται να συμφωνούν πλήρως [M.O. 8.1:2.25,SD: 1.06].

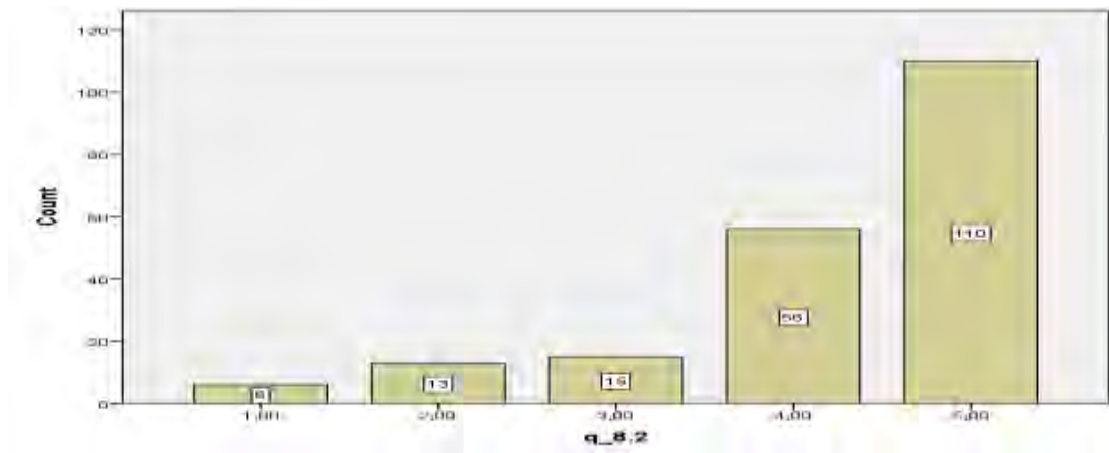
Εικόνα 8. Κατανομή απαντήσεων των ερωτηθέντων στο ερώτημα 8.1.

Αναφορικά με το ερώτημα 8.2 η πλειοψηφία των ερωτηθέντων (N=110) φαίνεται να συμφωνεί πλήρως με την άποψη ότι η παρέμβαση του ανθρώπου στην φύση έχει αρκετές φορές καταστροφικές συνέπειες, ακολουθούν αυτοί που συμφωνούν αρκετά (N=56), ενώ

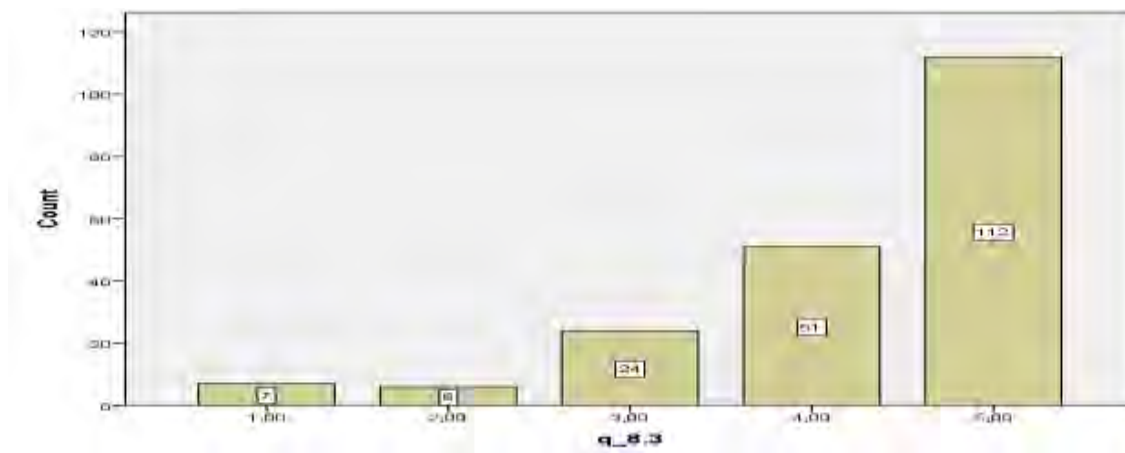
μόλις 6 άτομα φαίνεται να μην υιοθετούν καθόλου την παραπάνω άποψη [M.O. 8.2:4.25,SD: 1.04] .

Εικόνα 9. Κατανομή απαντήσεων των ερωτηθέντων στο ερώτημα 8.2.

Αναφορικά με το ερώτημα 8.3, η πλειοψηφία των ερωτηθέντων (N=112) φαίνεται να συμφωνεί πλήρως με την άποψη ότι ο άνθρωπος καταχράται το περιβάλλον, ακολουθούν αυτοί σου συμφωνούν αρκετά (N=51) ενώ μόλις 7 άτομα φαίνεται να μην υιοθετούν καθόλου την παραπάνω άποψη [M.O. 8.3:4.27, SD: 1.02] .

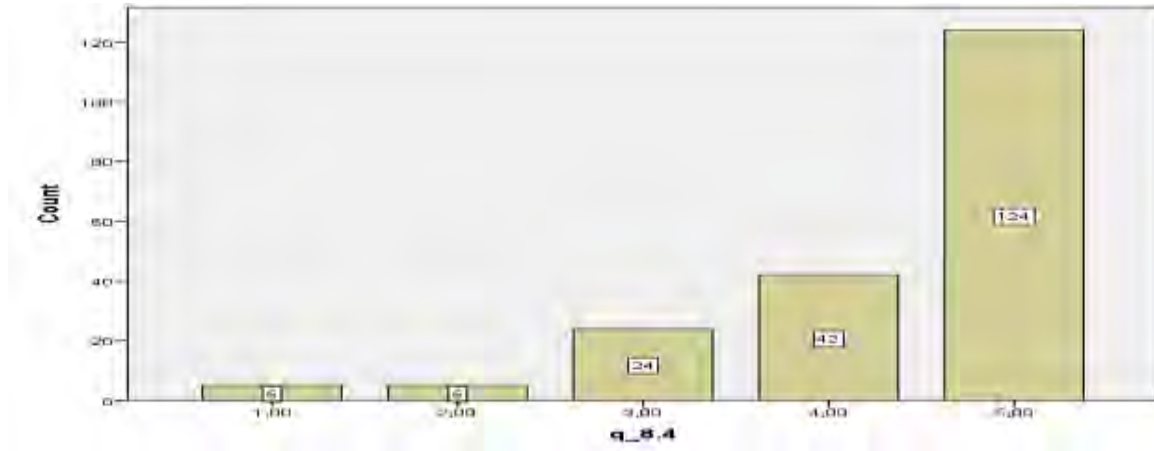
Εικόνα 10. Κατανομή απαντήσεων των ερωτηθέντων στο ερώτημα 8.3.

Αναφορικά με το ερώτημα 8.4, η πλειοψηφία των ερωτηθέντων (N=124) φαίνεται να συμφωνεί πλήρως με την άποψη ότι η γη έχει αρκετούς φυσικούς πόρους, αρκεί να μάθουμε να τους αξιοποιούμε σωστά, ακολουθούν αυτοί σου συμφωνούν αρκετά

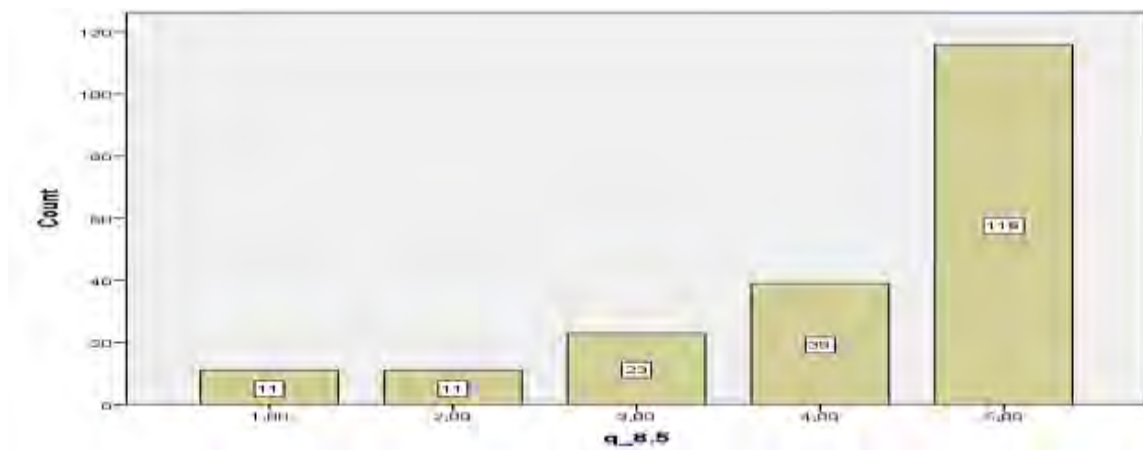
(N=42), ενώ μόλις 5 άτομα φαίνεται να μην υιοθετούν καθόλου την παραπάνω άποψη [M.O. 8.4:4.3,SD: 0.96] .

Εικόνα 11 . Κατανομή απαντήσεων των ερωτηθέντων στο ερώτημα 8.4.

Αναφορικά με το ερώτημα 8.5, η πλειοψηφία των ερωτηθέντων (N=116) φαίνεται να συμφωνεί πλήρως με την άποψη ότι τα φυτά και τα ζώα έχουν το ίδιο δικαίωμα στην ζωή όπως ο άνθρωπος, ακολουθούν αυτοί σου συμφωνούν αρκετά (N=39), ενώ άτομα 11 άτομα φαίνεται να μην υιοθετούν καθόλου την παραπάνω άποψη [M.O. 8.5:4.1,SD: 1.17] .

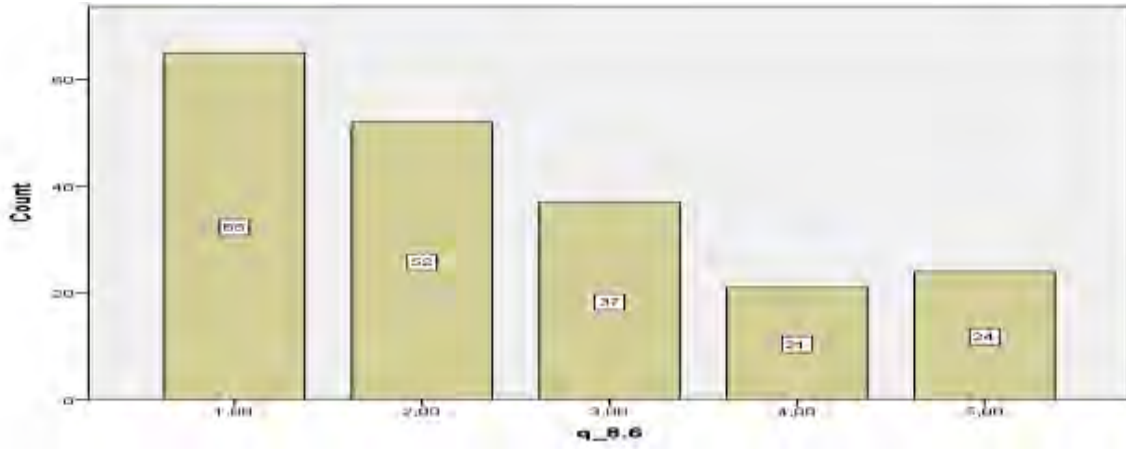
Εικόνα 12. Κατανομή απαντήσεων των ερωτηθέντων στο ερώτημα 8.5.

Αναφορικά με το ερώτημα 8.6, η πλειοψηφία των ερωτηθέντων (N=65) φαίνεται να διαφωνεί απόλυτα με την άποψη ότι φύση μπορεί να ανταπεξέλθει στις επιπτώσεις των

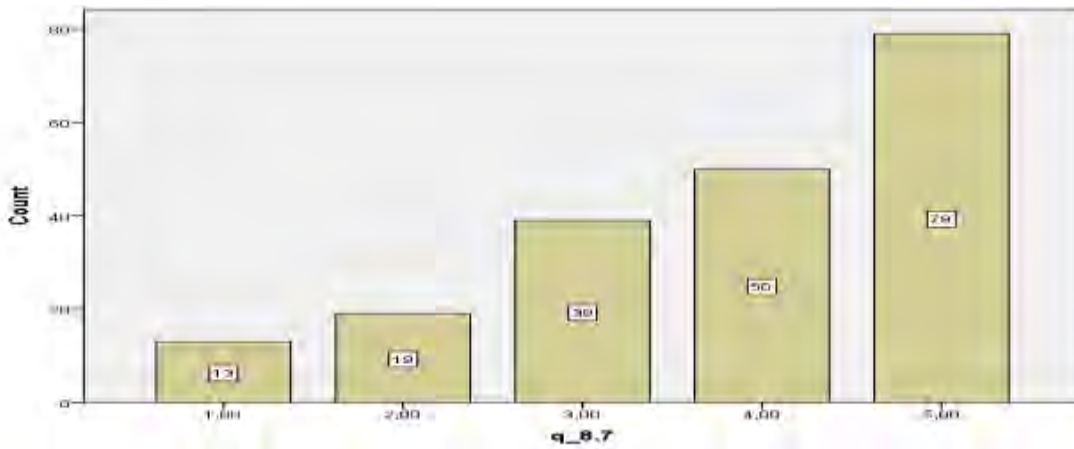
σύγχρονων βιομηχανικών χωρών, ακολουθούν αυτοί σου συμφωνούν ελάχιστα (N=52), ενώ άτομα 24 άτομα φαίνεται να συμφωνούν απόλυτα με την άποψη αυτή [M.O. 8.6:2.4,SD: 1.35] .

Εικόνα 13. Κατανομή απαντήσεων των ερωτηθέντων στο ερώτημα 8.6.

Αναφορικά με το ερώτημα 8.7, η πλειοψηφία των ερωτηθέντων (N=79) φαίνεται να συμφωνεί πλήρως με την άποψη ότι παρά τις ικανότητές του ο άνθρωπος υπόκειται ακόμα στους νόμους της φύσης, ακολουθούν αυτοί σου συμφωνούν αρκετά (N=50), ενώ 13 άτομα φαίνεται να μην υιοθετούν καθόλου την παραπάνω άποψη [M.O. 8.7:3.8, SD: 1.23] .

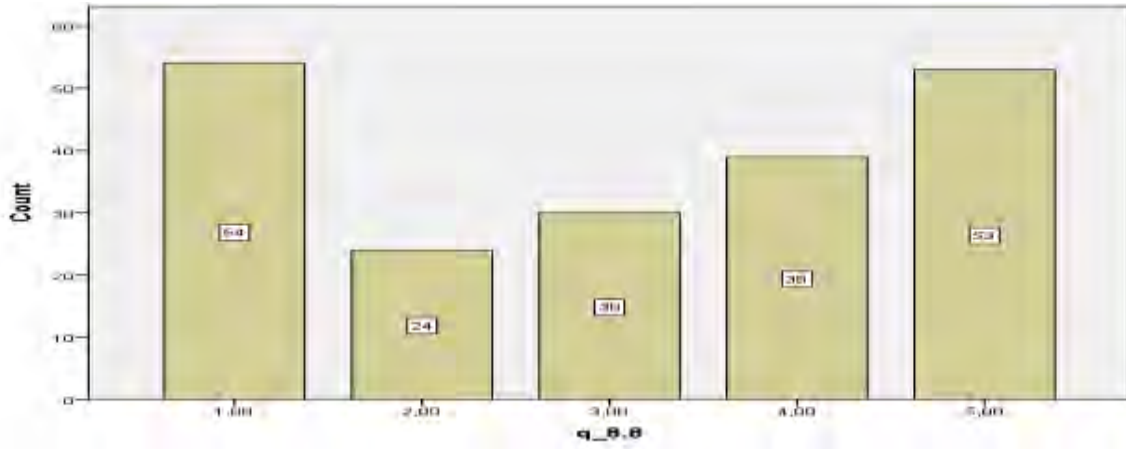
Εικόνα 14. Κατανομή απαντήσεων των ερωτηθέντων στο ερώτημα 8.7.

Αναφορικά με το ερώτημα 8.8, οι απόψεις των ερωτηθέντων σχετικά με το εάν οι καταστροφικές συνέπειες της ανθρώπινης συμπεριφοράς στο περιβάλλον αποτελούν

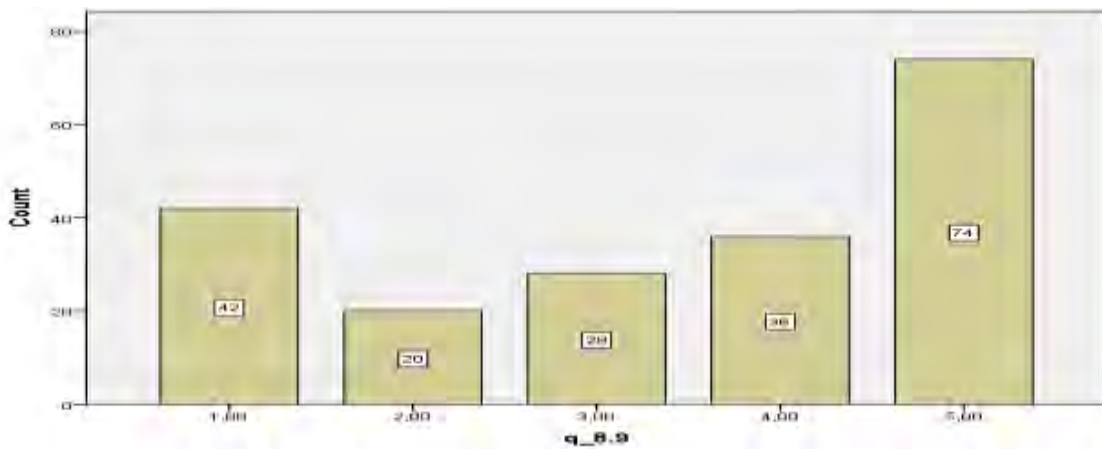
υπερβολές φαίνεται να δίστανται. 53 ερωτηθέντες φαίνεται να συμφωνούν πλήρως με την άποψη ενώ 54 ερωτηθέντες φαίνεται να διαφωνούν απόλυτα [M.O. 8.8:3.06, SD: 1.56] .

Εικόνα 15. Κατανομή απαντήσεων των ερωτηθέντων στο ερώτημα 8.8.

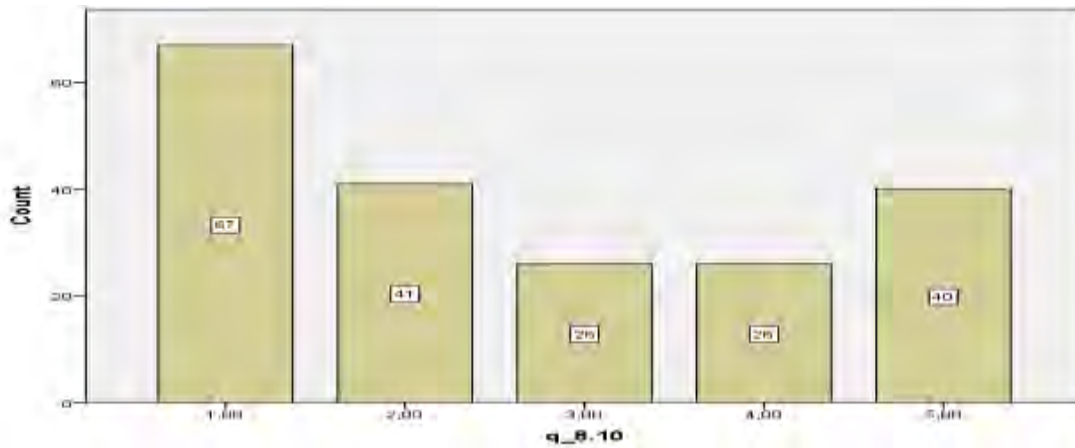
Αναφορικά με το ερώτημα 8.9, και εδώ οι απόψεις των ερωτηθέντων σχετικά με το αν η γη είναι ένας πλανήτης με περιορισμένη έκταση και φυσικούς πόρους, φαίνεται να παρουσιάζουν μεγάλη ανισοκατανομή. Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων (N=74) φαίνεται να συμφωνεί πλήρως με την άποψη ότι παρά τις ικανότητές του ο άνθρωπος υπόκειται ακόμα στους νόμους της φύσης, ενώ ακολουθούν αυτοί που διαφωνούν απόλυτα (N=42) [M.O. 8.9:3.4, SD: 1.56] .

Εικόνα 16. Κατανομή απαντήσεων των ερωτηθέντων στο ερώτημα 8.9.

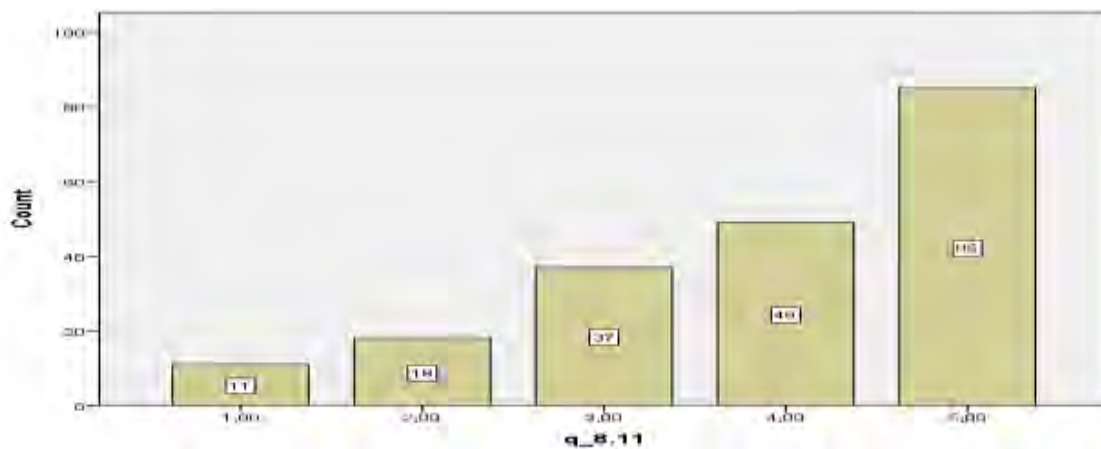
Αναφορικά με το ερώτημα 8.10, η πλειοψηφία των ερωτηθέντων (N=67) φαίνεται να διαφωνεί απόλυτα με την άποψη ότι άνθρωπος προορίζεται να κυριαρχήσει επί όλης της φύσης, ακολουθούν αυτοί που διαφωνούν αρκετά (N=41), ενώ υπάρχουν και 40 ερωτώμενοι οι οποίοι συμφωνούν απόλυτα [M.O. 8.10:2.6,SD: 1.53] .

Εικόνα 17.Κατανομή απαντήσεων των ερωτηθέντων στο ερώτημα 8.10.

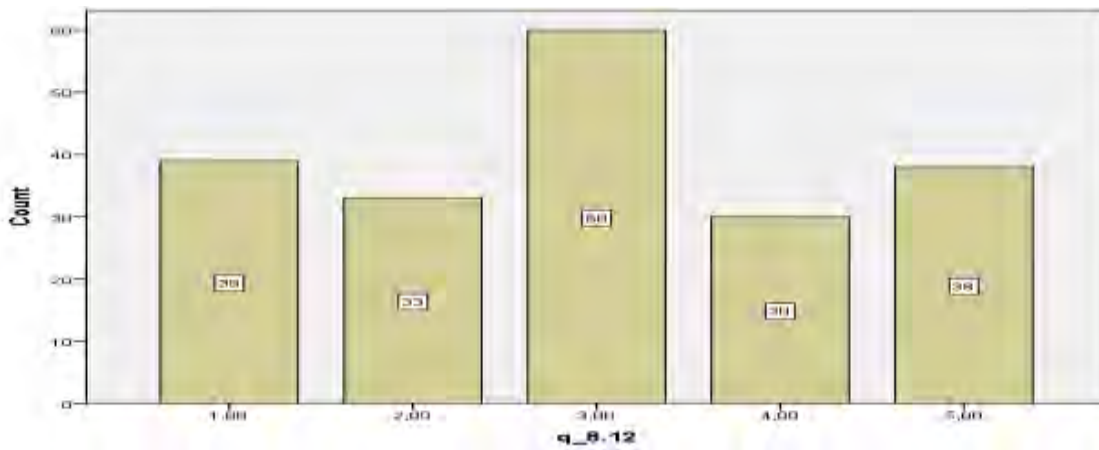
Αναφορικά με το ερώτημα 8.11, η πλειοψηφία των ερωτηθέντων (N=85) φαίνεται να συμφωνεί απόλυτα με την άποψη ότι η ισορροπία της φύσης είναι πολύ ευαίσθητη και διαταράσσεται εύκολα., ακολουθούν αυτοί που συμφωνούν αρκετά (N=49), ενώ 11 άτομα φαίνεται να μην υιοθετούν καθόλου την παραπάνω άποψη [M.O. 8.11:3.8, SD: 1.23] .

Εικόνα 18. Κατανομή απαντήσεων των ερωτηθέντων στο ερώτημα 8.11.

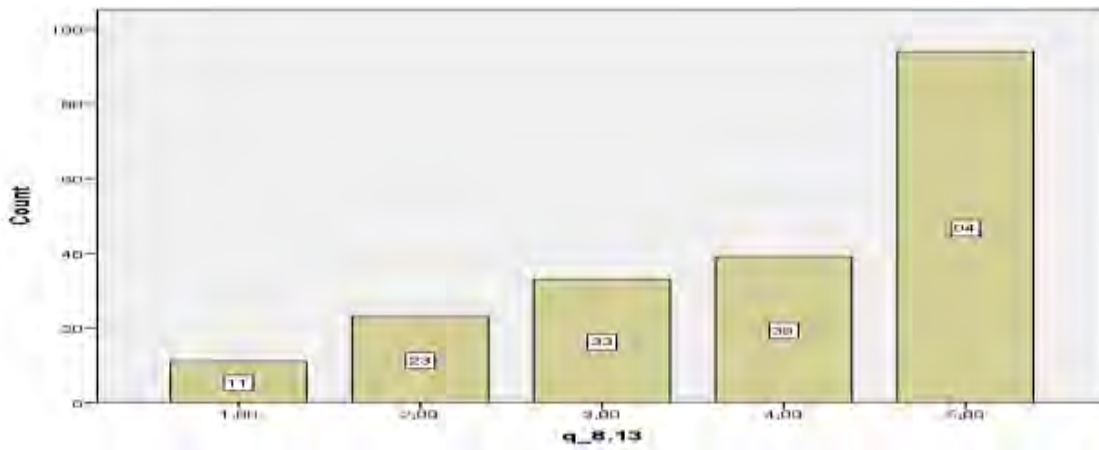
Αναφορικά με το ερώτημα 8.12, η πλειοψηφία των ερωτηθέντων (N=60) φαίνεται να διατηρεί μια ουδέτερη στάση σχετικά με την άποψη ότι ο άνθρωπος θα μάθει, εν τέλει, πως λειτουργεί η φύση ώστε να μπορέσει να την ελέγξει. Ακολουθούν αυτοί που διαφωνούν απόλυτα (N=39) και αυτοί που συμφωνούν απόλυτα με την παραπάνω άποψη (N=38) [M.O. 8.12:2.9,SD: 1.36].

Εικόνα 19. Κατανομή απαντήσεων των ερωτηθέντων στο ερώτημα 8.12

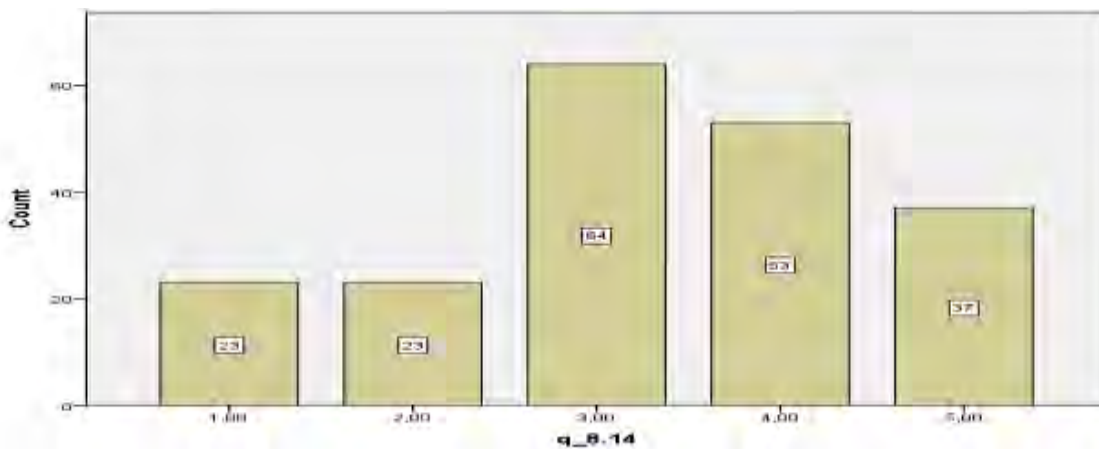
Αναφορικά με το ερώτημα 8.13, η πλειοψηφία των ερωτηθέντων (N=94) φαίνεται να διατηρεί μια ουδέτερη στάση σχετικά με την άποψη ότι αν τα πράγματα συνεχίσουν όπως είναι, σύντομα θα ζήσουμε μια μεγάλη φυσική καταστροφή. Ακολουθούν αυτοί που συμφωνούν αρκετά (N=39) ενώ 11 ερωτώμενοι διαφωνούν απόλυτα με την άποψη αυτή [M.O. 8.13:3.9,SD: 1.2].

Εικόνα 20. Κατανομή απαντήσεων των ερωτηθέντων στο ερώτημα 8.13.

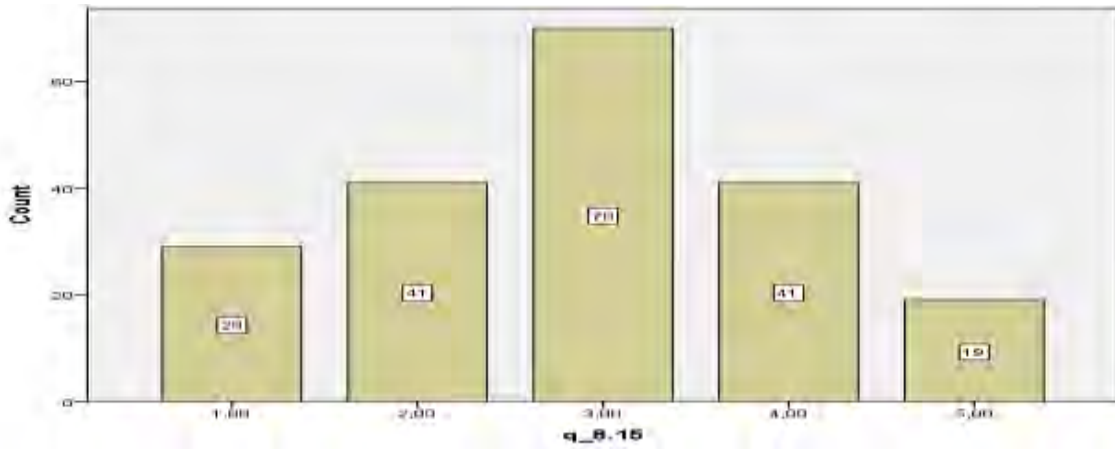
Αναφορικά με το ερώτημα 8.14, η πλειοψηφία των ερωτηθέντων (N=64) φαίνεται να διατηρεί μια ουδέτερη στάση σχετικά με την άποψη ότι φτάνουμε το όριο των κατοίκων που μπορεί να συντηρήσει ο πλανήτης μας. Ακολουθούν αυτοί που συμφωνούν αρκετά (N=53) και αυτοί που συμφωνούν απόλυτα με την παραπάνω άποψη (N=34) [M.O. 8.14:3.2,SD: 1.22].

Εικόνα 21. Κατανομή απαντήσεων των ερωτηθέντων στο ερώτημα 8.14.

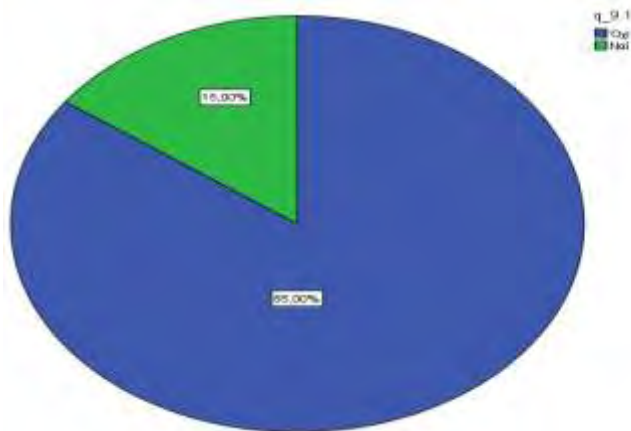
Τέλος, και αναφορικά με το ερώτημα 8.15 η πλειοψηφία των ερωτηθέντων (N=70) φαίνεται να διατηρεί μια ουδέτερη στάση σχετικά με την άποψη ότι η ανθρώπινη εφευρετικότητα θα εξασφαλίσει την βιωσιμότητα της γης.. Ακολουθούν αυτοί που συμφωνούν αρκετά (N=41) και συμφωνούν αρκετά (N=41) [M.O. 8.15:2.9,SD: 1.16].

Εικόνα 22. Κατανομή απαντήσεων των ερωτηθέντων στο ερώτημα 8.14

Στο παρακάτω κυκλικό διάγραμμα αφορά την εθελοντική συμμετοχή των ερωτηθέντων σε δραστηριότητες που αφορούν την προστασία του θαλάσσιων ειδών. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι το 85 % των ερωτηθέντων δεν έχει συμμετάσχει ποτέ εθελοντικά σε τέτοιες δραστηριότητες.

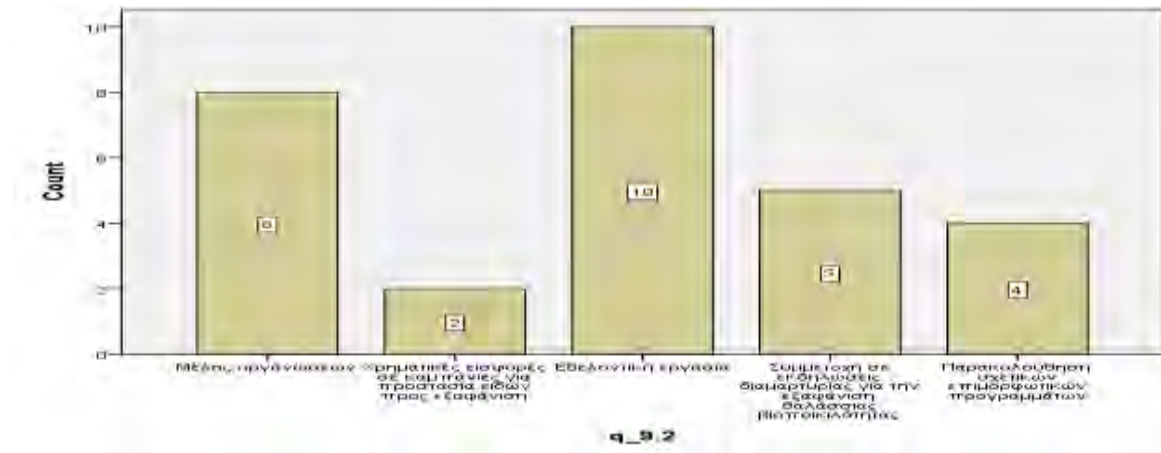
Εικόνα 23. Συμμετοχή ερωτηθέντων σε δραστηριότητες για την προστασία θαλάσσιων ειδών.

Στο παρακάτω ιστόγραμμα συχνοτήτων παρουσιάζεται η κατανομή των 29 ερωτηθέντων οι οποίοι συμμετέχουν σε δραστηριότητες για την προστασία των θαλάσσιων ειδών 8 από αυτούς είναι μέλη οργανώσεων, 2 συμβάλουν οικονομικά, 5 συμμετέχουν σε εκδηλώσεις διαμαρτυρίας για την εξαφάνιση της θαλάσσιας βιοποικιλότητας ενώ 4 από

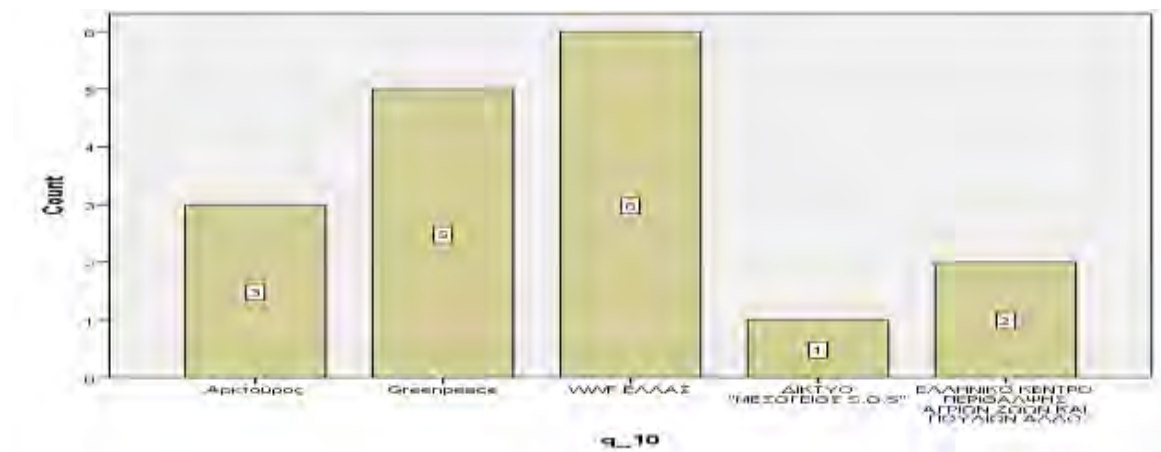
τους ερωτηθέντες παρακολουθούν σχετικά επιμορφωτικά προγράμματα. Οι προτεινόμενες δραστηριότητες κάλυψαν όλο το φάσμα των δραστηριοτήτων των ερωτηθέντων καθώς στην επιλογή «Άλλο» δόθηκαν μηδενικές απαντήσεις.

Εικόνα 24. Κατανομή ερωτηθέντων βάση της συμμετοχής τους σε δραστηριότητες προστασίας θαλάσσιων ειδών.

Στο παρακάτω ιστόγραμμα συχνοτήτων παρουσιάζεται η κατανομή των 19 ερωτηθέντων οι οποίοι είναι μέλη φιλο-ζωικών ή φιλο-περοβαλλοντικών οργανώσεων.

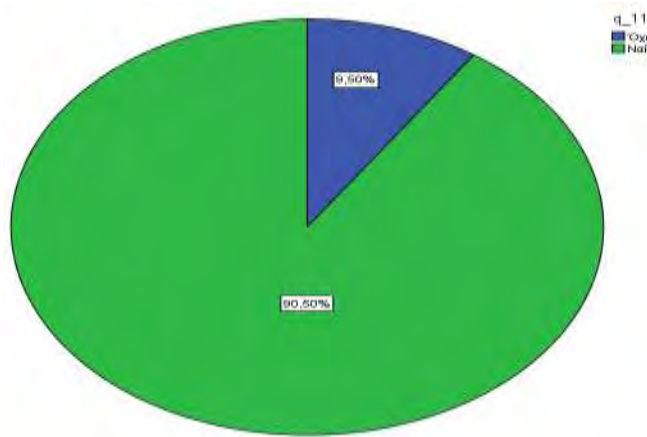
Εικόνα 25. Κατανομή ερωτηθέντων με βάση την συμμετοχή τους σε φιλο-ζωικές ή φιλο-περιβαλλοντικές οργανώσεις.

Εν συνεχεία οι ερωτηθέντες καλούνται να απαντήσουν στην ερώτηση εάν θεωρούν ότι κατανοούν την έννοια του φυσικού περιβάλλοντος. Χαρακτηριστικό είναι ότι το 90,5 %

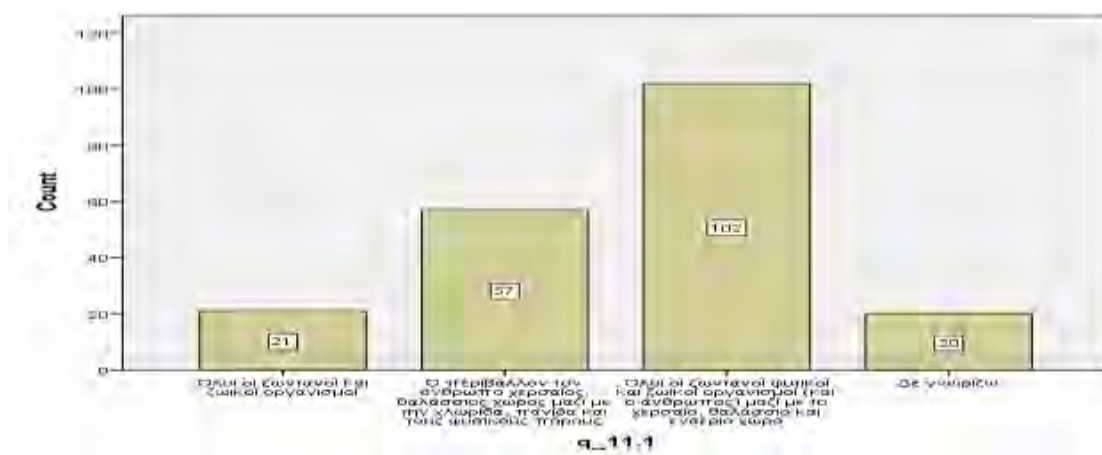
των ερωτηθέντων θεωρεί ότι κατανοεί πλήρως την έννοια ενώ μόλις ένα 9,5 % δήλωσε αδυναμία κατανόησης του όρου.

Εικόνα 26. Ποσοστιαία κατανομή των ερωτηθέντων με βάση την κατανόηση το όρου «Φυσικό περιβάλλον»

Από τους 180 ερωτηθέντες που θεωρούν ότι κατανοούν την έννοια του όρου «Φυσικό περιβάλλον» η πλειοψηφία θεωρεί ότι ο όρος περιλαμβάνει όλους τους ζωντανούς οργανισμούς φυτικούς και ζωικούς (και ο άνθρωπος) μαζί με το χερσαίο, θαλάσσιο και εναέριο χώρο, ακολουθούν εκείνοι που θεωρούν ότι ο όρος αντιπροσωπεύει τον περιβάλλον στον άνθρωπο χερσαίο, θαλάσσιο, χώρο μαζί με πανίδα και τους φυσικούς πόρους, 21 άτομα θεωρούν ότι ο όρος αναφέρεται σε όλους τους ζωντανούς και ζωικούς οργανισμούς ενώ 20 άτομα δήλωσαν ότι αγνοούν την έννοια του όρου.

Εικόνα 27. Κατανομή των ερωτηθέντων με βάση την εννοιολογική προσέγγιση του όρου «Φυσικού περιβάλλοντος».

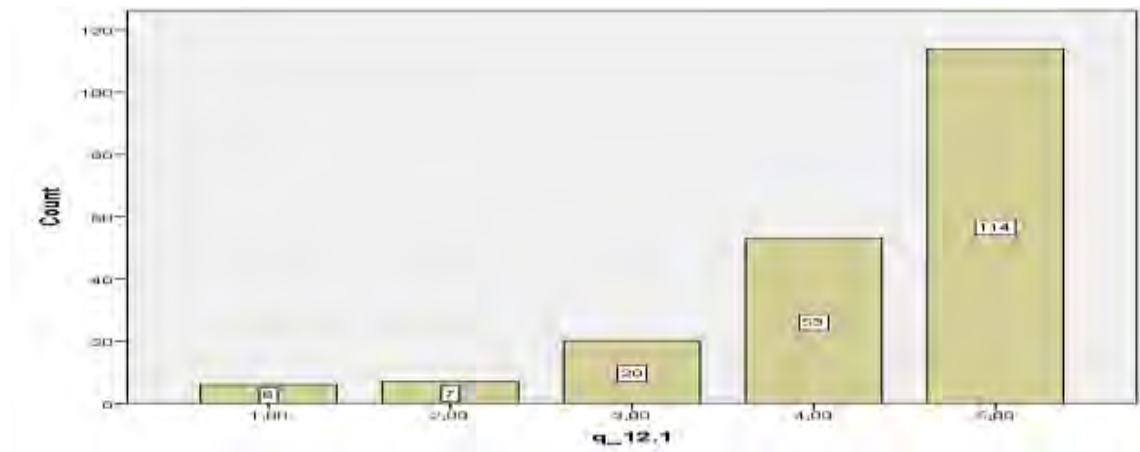
Ομόφωνη ήταν η απάντηση που δόθηκε από τους ερωτηθέντες στο εάν θεωρούν ότι το περιβάλλον θα πρέπει να προστατεύεται. Το 100% των ερωτηθέντων είναι σύμφωνο με την άποψη αυτή καθώς δεν δόθηκε ούτε μια αρνητική απάντηση στο ερώτημα. Προκειμένου να διαπιστωθούν οι λόγοι που βρίσκουν σύμφωνους τους ερωτηθέντες με την ανάγκη προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος τους ζητήσαμε με μια πεντάβαθμη κλίμακα να αξιολογήσουν 5 παράγοντες για το πόσο συμβάλουν στην διαμόρφωση αυτής της άποψης. Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζονται συγκεντρωτικά η μέση τιμή και η διακύμανση των απαντήσεων των ερωτηθέντων και στην συνέχεια ακολουθεί λεπτομερής περιγραφή.

	Mean	Std. Deviation
12.1 – Προσφέρει στον άνθρωπο αγαθά και υπηρεσίες να καλύψει τις ανάγκες του.	4,310	,99441
12.2 – Υποστηρίζει την ανθρώπινη ύπαρξη μέσα από τις λειτουργίες του.	4,330	,89167
12.3 – Για να μεταβιβαστεί στις επόμενες γενιές.	4,550	,76841

12.4 – Γιατί πρέπει να διατηρηθεί ανεξάρτητα από το εάν προσφέρει στον άνθρωπο.	4,165	1,15518
12.5 – Γιατί στο μέλλον με την αύξηση των γνώσεών μας μπορεί να προσφέρει	3,855	1,22535
12.6 – Γιατί στο μέλλον θα πρέπει να είναι σε θέση να προσφέρει τα αγαθά και τις υπηρεσίες που προσφέρει και σήμερα.	4,325	,97165

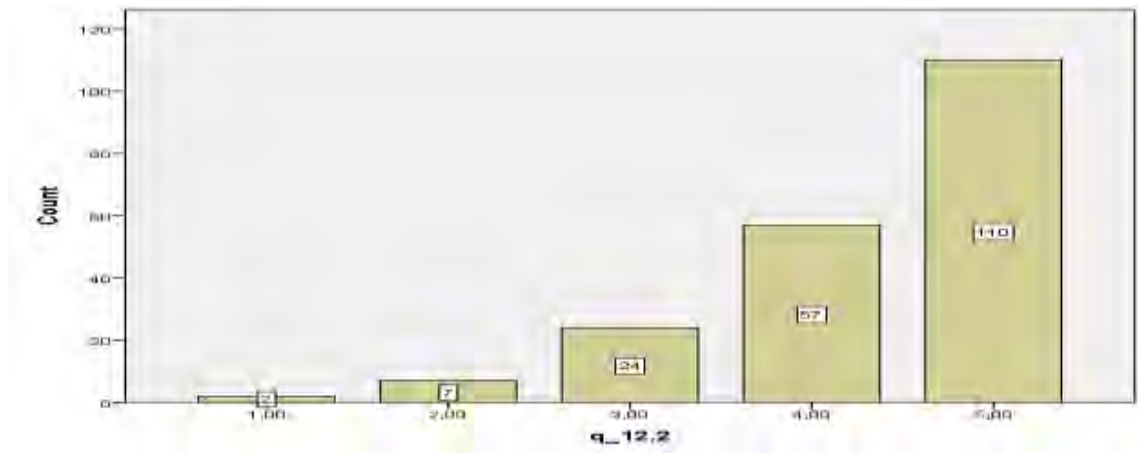
Αναφορικά με το ερώτημα 12.1, η πλειοψηφία των ερωτηθέντων φαίνεται να συμφωνεί απόλυτα (N=114) ότι το περιβάλλον θα πρέπει να προστατεύεται επειδή προσφέρει στον άνθρωπο αγαθά και υπηρεσίες προκειμένου να καλύψει τις ανάγκες του, ακολουθούν αυτοί που συμφωνούν αρκετά (N=20) ενώ μόλις 6 άτομα διαφωνούν απόλυτα. [M.O. 12.1: 4.3,SD: 0.99].

Εικόνα 28. Κατανομή απαντήσεων των ερωτηθέντων στο ερώτημα 12.1.

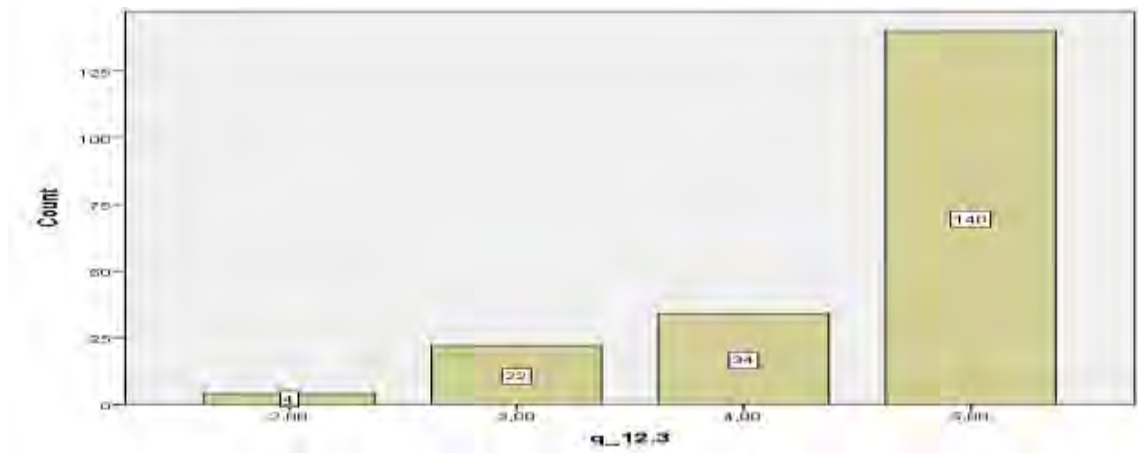
Αναφορικά με το ερώτημα 12.2, η πλειοψηφία των ερωτηθέντων φαίνεται να συμφωνεί απόλυτα (N=110) ότι το περιβάλλον θα πρέπει να προστατεύεται επειδή υποστηρίζει την ανθρώπινη ύπαρξη μέσα από τις λειτουργίες του., ακολουθούν αυτοί που συμφωνούν αρκετά (N=57) ενώ μόλις 2 άτομα διαφωνούν απόλυτα με τον παραπάνω ισχυρισμό. [M.O. 12.2: 4.3,SD: 0.89].

Εικόνα 29. Κατανομή απαντήσεων των ερωτηθέντων στο ερώτημα 12.2.

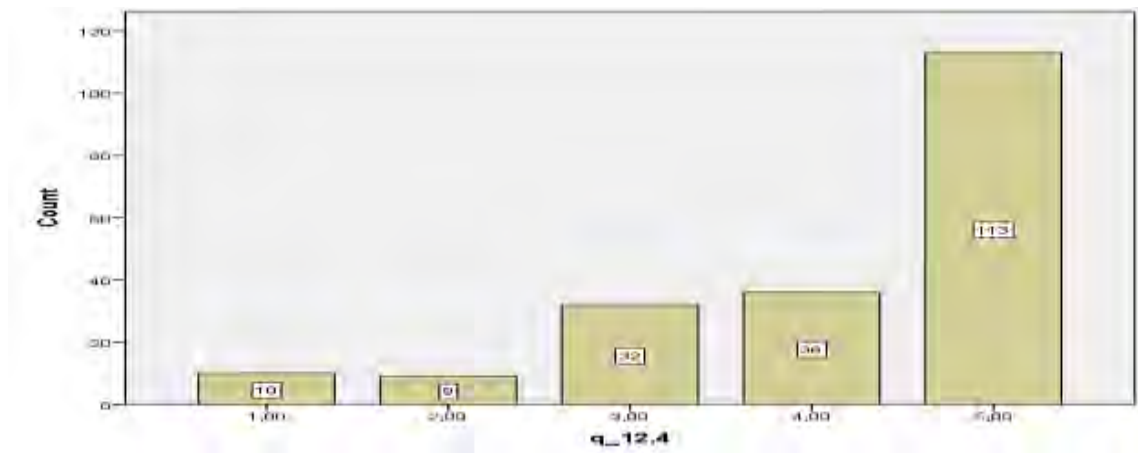
Αναφορικά με το ερώτημα 12.3, η πλειοψηφία των ερωτηθέντων φαίνεται να συμφωνεί απόλυτα (N=140) ότι το περιβάλλον θα πρέπει να προστατεύεται για να μεταβιβαστεί στις επόμενες γενιές, ακολουθούν αυτοί που συμφωνούν αρκετά (N=34) ενώ μόλις 4 άτομα διαφωνούν απόλυτα με τον παραπάνω ισχυρισμό. [M.O. 12.3: 4.5,SD: 0.99].

Εικόνα 30. Κατανομή απαντήσεων των ερωτηθέντων στο ερώτημα 12.3.

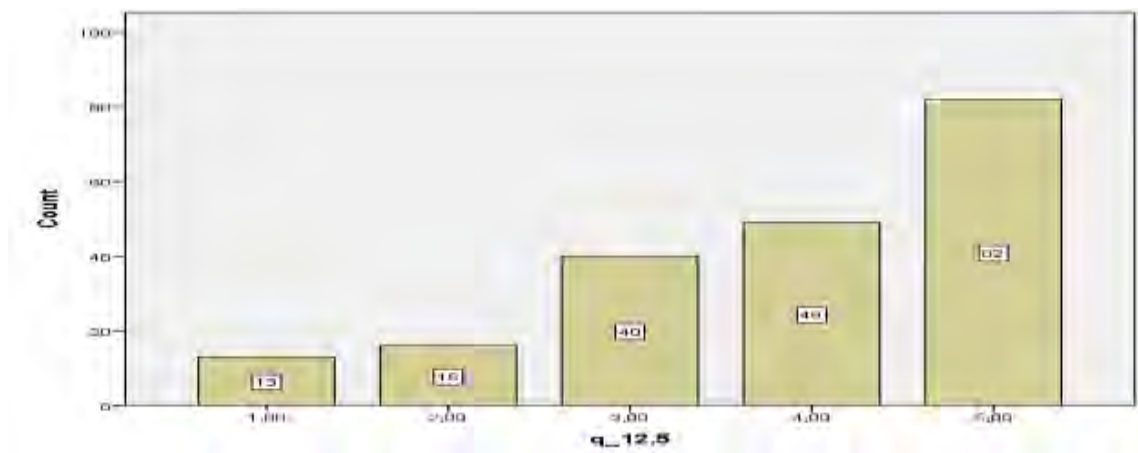
Αναφορικά με το ερώτημα 12.4, η πλειοψηφία των ερωτηθέντων φαίνεται να συμφωνεί απόλυτα (N=113) ότι το περιβάλλον θα πρέπει να προστατεύεται γιατί πρέπει να διατηρηθεί ανεξάρτητα από το εάν προσφέρει στον άνθρωπο, ακολουθούν αυτοί που συμφωνούν αρκετά (N=36) ενώ μόλις 32 άτομα φαίνεται να διαφωνούν μια ουδέτερη στάση στον παραπάνω ισχυρισμό. [M.O. 12.4: 4.16,SD: 1.15].

Εικόνα 31. Κατανομή απαντήσεων των ερωτηθέντων στο ερώτημα 12.4.

Αναφορικά με το ερώτημα 12.5, η πλειοψηφία των ερωτηθέντων φαίνεται να συμφωνεί απόλυτα (N=82) ότι το περιβάλλον θα πρέπει να προστατεύεται γιατί στο μέλλον με την αύξηση των γνώσεών μας μπορεί να προσφέρει περισσότερα, ακολουθούν αυτοί που συμφωνούν αρκετά (N=49) ενώ 40 άτομα φαίνεται να διαφωνούν μια ουδέτερη στάση στον παραπάνω ισχυρισμό. [M.O. 12.5: 3.85,SD: 1.22].

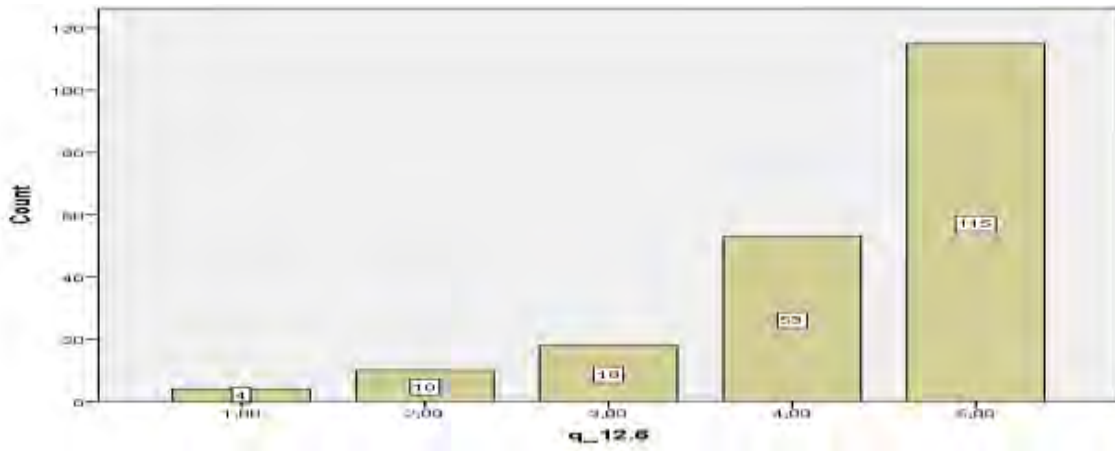
Εικόνα 32. Κατανομή απαντήσεων των ερωτηθέντων στο ερώτημα 12.5.

Αναφορικά με το ερώτημα 12.6, η πλειοψηφία των ερωτηθέντων φαίνεται να συμφωνεί απόλυτα (N=115) ότι το περιβάλλον θα πρέπει να προστατεύεται γιατί στο μέλλον θα πρέπει να είναι σε θέση να προσφέρει τα αγαθά και τις υπηρεσίες που προσφέρει και σήμερα, ακολουθούν αυτοί που συμφωνούν αρκετά (N=53) ενώ 16 άτομα φαίνεται να

διαφωνούν μια ουδέτερη στάση και 4 άτομα διαφωνούν απόλυτα με τον παραπάνω ισχυρισμό. [M.O. 12.6: 4.3,SD: 0.95].

Εικόνα 33. Κατανομή απαντήσεων των ερωτηθέντων στο ερώτημα 12.5.

4.5 Αποτελέσματα επαγωγικής στατιστικής.

Στην υποενοότητα αυτή εξετάζουμε κατά πόσο το φύλλο, το επάγγελμα, η ηλικιακή ομάδα και το επίπεδο μόρφωσης συσχετίζονται με τις απαντήσεις των ερωτηθέντων καθώς επίσης και αν υπάρχουν στατιστικά σημαντικές διαφορές στον μέσο βαθμό συμφωνίας μεταξύ των κατηγοριών αυτών σε ερωτήματα που αφορούν την προστασία του περιβάλλοντος. Λόγω του μεγάλου πλήθους των ερωτήσεων και υποερωτήσεων, ελέγχθηκαν μόνο κάποιες σχέσεις οι οποίες θεωρήθηκαν ενδιαφέρουσες για την έρευνα. Από αυτές σχολιάζονται λεπτομερώς μόνο εκείνες που θεωρούνται στατιστικά σημαντικές.

- Έλεγχος συσχέτισης μεταξύ Επίπεδο σπουδών- Επάγγελμα- Ηλικία καισυμμετοχής σε περιβαλλοντολογικές οργανώσεις

Για τον έλεγχο χρησιμοποιήθηκαν οι πίνακες συνάφειας οι οποίοι περιέχουν τις συχνότητες και τα ποσοστά για κάθε διασταύρωση τιμών των μεταβλητών και ακόμη ο στατιστικός έλεγχος χ^2 (chi-square). Σημαντικές σχέσεις θεωρούνται και παρουσιάζονται παρακάτω αυτές για τις οποίες η σημαντικότητα (p-value) είναι <0.05 (Γαρδέλλης,2013).

Ο έλεγχος χ^2 (Pearsonchi-square) αποτελεί επαγωγικό έλεγχο μέσω του οποίου ελέγχουμε την υπόθεση ότι οι δύο μεταβλητές του πίνακα συνάφειας είναι ανεξάρτητες μεταξύ τους (δηλαδή ότι μεταβολές στις τιμές της μιας δεν προκαλούν μεταβολές στις τιμές της άλλης).

H_0 = Οι μεταβλητές X και Y είναι ανεξάρτητες

H_1 = Οι μεταβλητές X και Y ΔΕΝ είναι ανεξάρτητες

Εφαρμόζουμε χ^2 test σε επίπεδο σημαντικότητας $\alpha=0,05$

Προϋποθέσεις για να είναι το χ^2 test αξιόπιστο είναι (Γαρδέλης, 2013):

- i) Καμία αναμενόμενη συχνότητα δε θα πρέπει να είναι μικρότερη του 1 και
- ii) Το ποσοστό των αναμενόμενων συχνοτήτων που είναι μικρότερες από το 5, δε θα πρέπει να υπερβαίνει το 20%.

Από τους στατιστικούς ελέγχους που διεξήχθησαν ορισμένοι δεν πληρούσαν τις προϋποθέσεις γι αυτό τον λόγο εφαρμόστηκε το κριτήριο του MonteCarlo. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα των ελέγχων δεν φαίνεται να υπάρχει στατιστικά σημαντική συσχέτιση μεταξύ επαγγέλματος ($\chi^2 = 5.95$, $df=6$, $p=0.425$), ηλικιακής ομάδας ($\chi^2= 4.04$, $df=3$, $p=0.257$), φύλου ($\chi^2 = 3.58$, $df=1$, $p=0.58$), επίπεδου σπουδών ($\chi^2 = 6.41$, $df=7$, $p=0,492$) και συμμετοχής των ερωτηθέντων σε περιβαλλοντικές οργανώσεις. Τα λεπτομερή αποτελέσματα των ελέγχων παρουσιάζονται στο ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β.

➤ Έλεγχος διαφορών του μέσου βαθμού συμφωνίας.

Στο μέρος αυτό θα ελεγχθεί εάν υπάρχουν στατιστικά σημαντικές διαφορές στον μέσο βαθμό συμφωνίας στις ερωτήσεις πεντάβαθμης κλίμακας ανάλογα με την ηλικιακή ομάδα, το επίπεδο σπουδών, το φύλο και το επάγγελμα των ερωτηθέντων. Για την συμπερασματολογία χρησιμοποιήθηκε η διαδικασία ανάλυσης διακύμανσης. Στην

συνέχεια παρουσιάζονται αναλυτικά τα ερωτήματα που εντοπίζονται στατιστικά σημαντικές διαφορές.

A) Διαφορές στο μέσο βαθμό συμφωνίας των ερωτηθέντων ανάλογα με τον φύλλο τους.

Σε κάθε μια από τις ερωτήσεις πεντάβαθμης κλίμακας ελέγχεται η υπόθεση:

- H_0 : Ο μέσος βαθμός συμφωνίας στην ερώτηση είναι ίσος για άντρες και γυναίκες
- H_1 : Δύο μέσοι τουλάχιστον διαφέρουν

Πριν την πραγματοποίηση του ελέγχου κάνουμε έλεγχο ισότητας των διακυμάνσεων με βάση την μηδενική υπόθεση

$H_0 : \sigma^2_{\text{ανδρών}} = \sigma^2_{\text{γυναικών}}$ έναντι της εναλλακτικής ότι οι πληθυσμιακές διακυμάνσεις δεν είναι ίσες. Από τα αποτελέσματα του Leveneteστ δεχόμαστε την ισότητα των διακυμάνσεων.

Ο παρακάτω πίνακας των αποτελεσμάτων είναι ο τυπικός πίνακας ανάλυσης διακύμανσης. Στις ερωτήσεις 8.9 και 8.10 επειδή $\text{sig.}=0.012 < 0.05$ $\text{sig.}=0.02 < 0.05$ αντίστοιχα απορρίπτεται η H_0 σε επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας $\alpha = 5\%$ και επομένως μπορούμε να ισχυριστούμε ότι 2 οι πληθυσμιακές μέσες τιμές διαφοροποιούνται μεταξύ τους.

ANOVA						
		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
q_8.9	Between Groups	15,292	1	15,292	6,405	,012
	Within Groups	472,708	198	2,387		
	Total	488,000	199			
q_8.13	Between Groups	14,647	1	14,647	9,612	,002
	Within Groups	301,733	198	1,524		
	Total	316,380	199			

Αναλυτικότερα, φαίνεται να υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά στον μέσο βαθμό συμφωνίας μεταξύ ανδρών και γυναικών στο εάν η γή είναι ένας πλανήτης με περιορισμένη έκταση και φυσικούς πόρους, με τους άνδρες να φαίνεται να

ενστερνίζονται περισσότερο την παραπάνω άποψη (M.O : 4.1) ενώ οι γυναίκες να διατηρούν μια πιο ουδέτερη στάση (M.O : 3,02).

Επίσης στατιστικά σημαντικές διαφορές παρατηρείτε στις απόψεις των ερωτηθέντων ανάλογα με το φύλο τους στο εάν η τωρινή συμπεριφορά των ανθρώπων απέναντι στο περιβάλλον προμηνύει μια μεγάλη φυσική καταστροφή, με τις γυναίκες να φαίνεται να ενστερνίζονται περισσότερο την παραπάνω άποψη (M.O: 4.1) ενώ οι άνδρες να διατηρούν μια πιο ουδέτερη στάση (M.O : 2,8).

B) Διαφορές στο μέσο βαθμό συμφωνίας των ερωτηθέντων ανάλογα με την ηλικιακή ομάδα στην οποία ανήκουν.

Πριν την πραγματοποίηση του ελέγχου κάνουμε έλεγχο ισότητας των διακυμάνσεων με βάση την μηδενική υπόθεση

$H_0 : \sigma^2_{<20} = \sigma^2_{20-34} = \sigma^2_{34-54} = \sigma^2_{>=54}$ έναντι της εναλλακτικής ότι οι πληθυσμιακές διακυμάνσεις δεν είναι ίσες. Τα αποτελέσματα του testLevene εμφανίζονται στον επόμενο πίνακα.

Επειδή οι πιθανότητες εσφαλμένης απόρριψης της μηδενικής υπόθεσης των ίσων διακυμάνσεων είναι αντίστοιχα για κάθε ερώτηση sig.=0,061 > 0.05, sig.=0,065 > 0.05 sig.=0,962 > 0.05 δεν απορρίπτεται η μηδενική υπόθεση και άρα μπορούμε να θεωρήσουμε ότι οι πληθυσμιακές διακυμάνσεις του βαθμού συμφωνίας και στις τέσσερις ομάδες είναι ίσες.

	Levene Statistic	df1	df2	Sig.
q_8.1	2,578	3	196	,061
q_8.9	2,445	3	196	,065
q_8.11	,096	3	196	,962

Σύμφωνα με τον παρακάτω πίνακα στις ερωτήσεις 8.1 και 8.11 επειδή sig.=0.002 < 0.05, sig.=0.015 < 0.05 αντίστοιχα απορρίπτεται η H_0 σε επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας $\alpha = 5\%$ και επομένως μπορούμε να ισχυριστούμε για κάθε ερώτηση ξεχωριστά ότι τουλάχιστον 2 πληθυσμιακές μέσες τιμές διαφοροποιούνται μεταξύ τους.

ANOVA

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
q_8.1	16,220	3	5,407	5,064	,002
	209,280	196	1,068		
	225,500	199			
q_8.11	15,054	3	5,018	3,567	,015
	275,741	196	1,407		
	290,795	199			

Για τον προσδιορισμό των μέσων τιμών που διαφέρουν μεταξύ τους θα εφαρμόσουμε τον έλεγχο Bonferroni ο οποίος ελέγχει τις μέσες τιμές των ομάδων ανά 2, τα αποτελέσματα του οποίου για κάθε ερώτηση παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα.

Multiple Comparisons

Bonferroni

Dependent Variable	(I) age_clas_	(J) age_clas_	Mean Difference	Std. Error	Sig.
			(I-J)		
q_8.1	1,00	2,00	-,92034	,37254	,086
		3,00	-,27657	,36090	1,000
		4,00	-,43961	,37663	1,000
	2,00	1,00	,92034	,37254	,086
		3,00	,64377*	,17819	,002
		4,00	,48072	,20823	,132
	3,00	1,00	,27657	,36090	1,000
		2,00	-,64377*	,17819	,002
		4,00	-,16304	,18660	1,000
	4,00	1,00	,43961	,37663	1,000
		2,00	-,48072	,20823	,132
		3,00	,16304	,18660	1,000
q_8.11	1,00	2,00	,54717	,42762	1,000
		3,00	,00000	,41426	1,000
		4,00	-,17391	,43232	1,000
	2,00	1,00	-,54717	,42762	1,000
		3,00	-,54717*	,20454	,049
		4,00	-,72108*	,23901	,017
	3,00	1,00	,00000	,41426	1,000

	2,00	,54717*	,20454	,049
	4,00	-,17391	,21419	1,000
4,00	1,00	,17391	,43232	1,000
	2,00	,72108*	,23901	,017
	3,00	,17391	,21419	1,000

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

Στην πρώτη στήλη του πίνακα φαίνεται η σύγκριση στην οποία αντιστοιχεί η κάθε σειρά, ενώ στην τέταρτη στήλη μας δίνεται η στατιστική σημαντικότητα. Αναφορικά με την ερώτηση 8.1, από την επισκόπηση του Πίνακα προκύπτει ότι στατιστικώς σημαντική διαφορά υπάρχει μόνο μεταξύ ατόμων που ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 20-34 και 34-54 και όχι για τους υπόλοιπους συνδυασμούς κατηγοριών (Sig=0.02<0.05). Αναφορικά με την ερώτηση 8.11 στατιστικά σημαντικά διαφορές στον μέσο βαθμό συμφωνίας εντοπίζονται μεταξύ ατόμων που ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 20-34 και εκείνων 34-54 (Sig=0.049<0.05) επίσης παρατηρείται διαφορά και μεταξύ 20-34 με άτομα ηλικίας μεγαλύτερης των 54 ετών (Sig=0.017<0.05).

Πιο συγκεκριμένα άτομα ηλικίας 20-34 ετών φαίνεται να συμφωνούν περισσότερο με την άποψη ότι ο άνθρωπος έχει δικαίωμα να τροποποιεί το φυσικό περιβάλλον προς όφελος των αναγκών του σε σχέση με άτομα ηλικίας 34-54 ετών σε επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας 5%. Επίσης σύμφωνα με την παραπάνω ανάλυση προκύπτει ότι άτομα ηλικίας μεγαλύτερης των 54 ετών και άτομα ηλικίας από 34-54 ετών φαίνεται να συμφωνούν περισσότερο με την άποψη ότι η ισορροπία στην φύση είναι πολύ ευαίσθητη και διαταράσσεται εύκολα σε σχέση με άτομα ηλικίας 20-34 ετών.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Με βάση τα αποτελέσματα της έρευνας, επιχειρείται η εξαγωγή συμπερασμάτων, τα οποία οργανώνονται σύμφωνα με τους βασικούς στόχους που έχουν τεθεί. Σημαντικό ρόλο για την προστασία του περιβάλλοντος διαδραματίζουν και οι απόψεις του πληθυσμού για τα περιβαλλοντικά προβλήματα. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι παρόλο που οι άνθρωποι νιώθουν υπεύθυνοι και αναγνωρίζουν την ανάγκη προστασίας του περιβάλλοντος ελάχιστοι είναι εκείνοι που συμβάλλουν εθελοντικά με οποιοδήποτε τρόπο, στις δράσεις των περιβαλλοντικών οργανώσεων. Επίσης, δεν φαίνεται να υπάρχει στατιστικά σημαντική συσχέτιση μεταξύ επαγγέλματος, ηλικιακής ομάδας, φύλου, επίπεδου σπουδών και συμμετοχής των ερωτηθέντων σε περιβαλλοντικές οργανώσεις. Πρέπει να γίνει κατανοητό από τον κάθε πολίτη ότι προστασία του περιβάλλοντος δεν είναι μόνο θέμα της κρατικής δραστηριότητας αλλά κυρίως της κοινωνικής ευαισθητοποίησης και κινητοποίησης, δηλαδή της ενεργητικής συμμετοχής των πολιτών, σε θέματα που αφορούν το περιβάλλον.

Είναι φανερό ότι οι απόψεις που σχηματίζουν οι άνθρωποι για τον ορισμό, τον διαχωρισμό καθώς και τη σημαντικότητα των περιβαλλοντικών προβλημάτων είναι αποτέλεσμα σε ένα βαθμό της εκπαίδευσης που δέχονται από τον πολιτισμό τους καθώς και από ορισμένες αντιλήψεις και στερεότυπα που δημιουργούνται στις εκάστοτε κοινωνίες. Ωστόσο, ορισμένα προβλήματα χαρακτηρίζονται ως 'περιβαλλοντικά' από το σύνολο του ανθρώπινου πληθυσμού, και δεν επιδέχονται καμία αμφισβήτηση. Ένα από αυτά είναι και το πρόβλημα εξάντλησης και καταστροφής των φυσικών πόρων.

Από τα αποτελέσματα της ανάλυσης του εμπειρικού υλικού προκύπτει πως το περιβάλλον αντιμετωπίζεται ως ένα σοβαρό κοινωνικό ζήτημα που απασχολεί τους Έλληνες πολίτες που συμμετείχαν στην έρευνα. Σε γενικές γραμμές, ομόφωνα οι ερωτηθέντες εκφράζουν θετική στάση απέναντι στο περιβάλλον και τα περιβαλλοντικά ζητήματα. Ομόφωνα, διατυπώθηκε η άποψη από τους ερωτηθέντες ότι το περιβάλλον θα πρέπει να προστατεύεται και ότι η φύση δεν θα είναι ικανή να ανταπεξέλθει στις επιπτώσεις των σύγχρονων βιομηχανικών χωρών. Παρά το γεγονός ότι όλοι οι λόγοι που

προτάθηκαν για την ανάγκη προστασίας του περιβάλλοντος στους ερωτηθέντες θεωρούνται αρκετά σημαντικοί περισσότερο σύμφωνους τους βρίσκει η άποψη ότι το περιβάλλον θα πρέπει να προστατεύεται προκειμένου να μεταβιβαστεί στις επόμενες γενιές.

Όσον αφορά την διαφοροποίηση των απόψεων μεταξύ αντρών και γυναικών, φαίνεται να υπάρχει στατιστικά σημαντική διαφορά στον μέσο βαθμό συμφωνίας τους στο εάν η γή είναι ένας πλανήτης με περιορισμένη έκταση και φυσικούς πόρους, με τους άνδρες να ενστερνίζονται περισσότερο την παραπάνω άποψη ενώ οι γυναίκες να διατηρούν μια πιο ουδέτερη στάση. Επίσης στατιστικά σημαντικές διαφορές παρατηρούνται στο εάν η τωρινή συμπεριφορά των ανθρώπων απέναντι στο περιβάλλον προμηνύει μια μεγάλη φυσική καταστροφή, με τις γυναίκες να φαίνεται να ενστερνίζονται περισσότερο την παραπάνω άποψη ενώ οι άνδρες να διατηρούν μια πιο ουδέτερη στάση.

Όσον αφορά την διαφοροποίηση των απόψεων με βάση την ηλικιακή ομάδα στην οποία ανήκουν οι ερωτηθέντες, στατιστικός σημαντική διαφορά υπάρχει μόνο μεταξύ ατόμων που ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 20-34 με 34-54 και 34-54 με άτομα μεγαλύτερα των 54 ετών. Πιο συγκεκριμένα άτομα ηλικίας 20-34 ετών φαίνεται να συμφωνούν περισσότερο με την άποψη ότι ο άνθρωπος έχει δικαίωμα να τροποποιεί το φυσικό περιβάλλον προς όφελος των αναγκών του σε σχέση με άτομα ηλικίας 34-54 ετών σε επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας 5%. Επίσης σύμφωνα με την παραπάνω ανάλυση προκύπτει ότι άτομα ηλικίας μεγαλύτερης των 54 ετών και άτομα ηλικίας από 34-54 ετών φαίνεται να συμφωνούν περισσότερο με την άποψη ότι η ισορροπία στην φύση είναι πολύ ευαίσθητη και διαταράσσεται εύκολα σε σχέση με άτομα ηλικίας 20-34 ετών.

Κλείνοντας πρέπει να τονιστεί ότι, πέρα από τη γνώση, αναγκαία συνθήκη για τη λύση των περιβαλλοντικών προβλημάτων είναι η διαμόρφωση στάσεων, συμπεριφορών και αξιών, δηλαδή, με λίγα λόγια, η διαμόρφωση ενός νέου περιβαλλοντικού ήθους. Ζωτικής σημασίας για την επίτευξη του παραπάνω στόχου είναι η περιβαλλοντική εκπαίδευση που στην Ελλάδα φαίνεται να αντιμετωπίζει αρκετές παθογένειες τόσο σε επίπεδο σχεδιασμού όσο και σε επίπεδο εφαρμογής.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α

Περιοχή συλλογής

Αριθμός ερωτηματολογίου.....

Ε Ρ Ε Υ Ν Α Σχετικά με τη σημασία/αξία του φυσικού περιβάλλοντος

Αγαπητέ κύριε/ Αγαπητή κυρία,
το ερωτηματολόγιο, που κρατάτε στα χέρια σας, έχει σκοπό να συγκεντρώσει τις απόψεις των πολιτών, για τη σημασία (αξία) του φυσικού περιβάλλοντος.

Η παρούσα έρευνα αποτελεί τμήμα προπτυχιακής διατριβής που εκπονείτε στο Τμήμα Γεωπονίας Ιχθυολογίας και Υδάτινου Περιβάλλοντος του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας και έχει ως στόχο τη διερεύνηση, κυρίως, απόψεων και στάσεων των πολιτών απέναντι στο φυσικό περιβάλλον και στην ανάγκη διατήρησης της φύσης.

Θα επιθυμούσαμε λοιπόν, να αφιερώσετε λίγο από το χρόνο σας, για να μας δώσετε τις πληροφορίες που ζητούμε. Παρακαλούμε να λάβετε υπόψη σας ότι οι απαντήσεις είναι εμπιστευτικές, θα χρησιμοποιηθούν μόνο στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας και ότι πρόκειται για σφραγισμένη μετρημένη κοινή γνώμη και δεν υπάρχουν σωστές και λανθασμένες απαντήσεις.

Η βοήθειά σας είναι πολύτιμη και απαραίτητη για την πραγματοποίηση της συγκεκριμένης έρευνας.

Με εκτίμηση

1

ΟΔΗΓΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗ ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΗ ΤΟΥ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ

Συμπληρώστε όπου χρειάζεται με ένα Χ ή ολογράφως τα στοιχεία που ζητούνται.

Α. ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

1. Φύλο: Γυναίκα Άνδρας
2. Έτος Γέννησης :1960.....
3. Οικογενειακή κατάσταση :
α) Άγαμος /η β) Έγγαμος/η με/.....παιδιά γ) Διαζευγμένος/η μεπαιδιά
4. Ποιο είναι το επίπεδο των σπουδών σας;

☐	Απόφοιτος Δημοτικού	Απόφοιτος ΤΕΙ	☐
☐	Απόφοιτος Γυμνασίου	Απόφοιτος ΑΕΙ, Ακαδημιών	☐
☐	Απόφοιτος Λυκείου	Κάτοχος Μεταπτυχιακών Τιτλων Σπουδών	☒
☐	Απόφοιτος Τεχνικών Σχολών	Άλλο:	☐

Απόφοιτος ΙΕΚ

5. Ποια είναι ακριβώς η επαγγελματική σας ιδιότητα;

☒	Ελεύθερος επαγγελματίας	Άνεργος	
☐	Δημόσιος υπάλληλος	Συνταξιούχος:	
☐	Ιδιωτικός υπάλληλος	Άλλο:	
☐	Οικιακά		
☐	Φοιτητής/Μαθητής		

6. Ποιο είναι το μέσο μηνιαίο **ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ** σας εισόδημα; 2.000 €

7. Ποιο είναι το μέσο μηνιαίο **ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟ** σας εισόδημα; 3.000 €

8. Πόσο συμφωνείτε με τις παρακάτω προτάσεις; (όπου 1 διαφωνώ απόλυτα και 5 συμφωνώ πλήρως)

Πρόταση	1	2	3	4	5
Ο άνθρωπος έχει το δικαίωμα να τροποποιεί το φυσικό περιβάλλον προς όφελος των αναγκών του.			✓		
Όταν ο άνθρωπος επεμβαίνει στη φύση έχει πολλές φορές καταστροφικές συνέπειες.				✓	
Ο άνθρωπος καταγράφει σημαντικά το περιβάλλον.				✓	
Η γη έχει αρκετούς φυσικούς πόρους, αρκεί να μάθουμε να τους αξιοποιούμε σωστά.				✓	✓
Τα φυτά και τα ζώα έχουν το ίδιο δικαίωμα στη ζωή όπως ο άνθρωπος.			✓		
Η φύση μπορεί να ανταπεξέλθει στις επιπτώσεις των σύγχρονων βιομηχανικών χωρών.					
Παρά τις ικανότητες του, ο άνθρωπος υπόκειται ακόμα στους νόμους της φύσης.					✓
Οι καταστροφικές συνέπειες της ανθρώπινης συμπεριφοράς στο περιβάλλον αποτελούν υπερβολές			✓		
Η γη είναι ένας πλανήτης με περιορισμένη έκταση και φυσικούς πόρους.					✓
Ο άνθρωπος προορίζεται να κυριαρχήσει επί όλης της φύσης.			✓		
Η ισορροπία της φύσης είναι πολύ ευαίσθητη και διαταράσσεται εύκολα.					✓
Ο άνθρωπος θα μάθει, εν τέλει, πως λειτουργεί η φύση ώστε να μπορέσει να την ελέγξει.			✓		
Αν τα πράγματα συνεχίσουν όπως είναι, σύντομα θα ζήσουμε μία μεγάλη φυσική καταστροφή.			✓		
Φτάνουμε το όριο των κατοίκων που μπορεί να συντηρήσει ο πλανήτης μας.	✓				
Η ανθρώπινη εφευρετικότητα θα εξασφαλίσει τη βιωσιμότητα της γης.					✓

2

9. Συμμετέχετε ενεργά σε δραστηριότητες για την προστασία των θαλάσσιων ειδών;

ΝΑΙ ΟΧΙ

Εάν ΝΑΙ με ποιον τρόπο

☐	Μέλος οργανώσεων
☐	Χρηματικές εισφορές σε καμπάνιες για την προστασία ειδών προς εξαφάνιση
☒	Εθελοντική εργασία
☐	Συμμετοχή σε εκδηλώσεις διαμαρτυρίας για την εξαφάνιση θαλάσσιας βιοποικιλότητας
☐	Παρακολούθηση σχετικών επιμορφωτικών προγραμμάτων
Άλλο:	

10. Αν είστε μέλος φίλο-ζωικών ή φίλο-περιβαλλοντικών οργανώσεων παρακαλώ προσδιορίστε την οργάνωση στην οποία συμμετέχετε

	ΑΡΚΤΟΥΡΟΣ
	GREENPEACE
	WWF ΕΛΛΑΣ
	ΔΙΚΤΥΟ "ΜΕΣΟΓΕΙΟΣ S.O.S."
	ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΠΕΡΙΘΑΛΨΗΣ ΑΓΡΙΩΝ ΖΩΩΝ ΚΑΙ ΠΟΥΛΙΩΝ
	Άλλη (άλλες):

11. Γνωρίζεται την έννοια τον όρο «φυσικό περιβάλλον»

ΝΑΙ ΟΧΙ

Εάν ΝΑΙ, μπορείτε να προσδιορίστε πως αντιλαμβάνεστε τον όρο:

	Όλοι οι ζωντανοί φυτικοί και ζωικοί οργανισμοί
✓	Ο περιβάλλον τον άνθρωπο χερσαίος, θαλάσσιος και εναέριος χώρος μαζί με τη χλωρίδα, πανίδα και τους φυσικούς πόρους
	Όλοι οι ζωντανοί φυτικοί και ζωικοί οργανισμοί (και ο άνθρωπος) μαζί με το χερσαίο, θαλάσσιο και εναέριο χώρο
	Δε γνωρίζω

3

12. Πιστεύετε ότι το φυσικό περιβάλλον θα πρέπει να προστατευτεί:

ΝΑΙ ΟΧΙ

Εάν ΝΑΙ, μπορείτε να αιτιολογήσετε το λόγο: (όπου 1 διαφωνώ απόλυτα και 5 συμφωνώ πλήρως).

Πρόταση	1	2	3	4	5
Προσφέρει στον άνθρωπο αγαθά και υπηρεσίες για να καλύψει τις ανάγκες του (τροφή, βιομάζα, αναψυχή κ.λπ.)					✓
Υποστηρίζει την ανθρώπινη ύπαρξη μέσα από τις λειτουργίες του (αντιπλημμυρική προστασία, καθαριότητα ατμόσφαιρας κ.λπ.)				✓	
Για να μεταβιβαστεί στις επόμενες γενιές					✓
Γιατί πρέπει να διατηρηθεί, ανεξάρτητα αν προσφέρει ή όχι στον άνθρωπο υπηρεσίες, αγαθά ή υποστηρίζει την ύπαρξή του					✓
Γιατί στο μέλλον, με την αύξηση των γνώσεών μας, μπορεί να προσφέρει					✓
Γιατί στο μέλλον θα πρέπει να είναι σε θέση να μας προσφέρει τα αγαθά και τις υπηρεσίες που μας προσφέρει και σήμερα				✓	

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β

➤ Έλεγχος συσχέτισης φύλου – συμμετοχή σε περιβαλλοντικές οργανώσεις.

Crosstab

Count

		gender		Total
		Άνδρας	Γυναίκα	
q_9.	Όχι	65	105	170
1	Ναί	17	13	30
Total		82	118	200

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	3,581 ^a	1	,058		
Continuity Correction ^b	2,860	1	,091		
Likelihood Ratio	3,520	1	,061		
Fisher's Exact Test				,071	,046
Linear-by-Linear Association	3,563	1	,059		
N of Valid Cases	200				

a. 0 cells (0,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 12,30.

b. Computed only for a 2x2 table

- Έλεγχος συσχέτισης επαγγέλματος- συμμετοχή σε περιβαλλοντικές οργανώσεις

Crosstab

Count

	epagelma							Total
	Ελεύθερος επαγγελματίας	Δημόσιος υπάλληλος	Ιδιωτικός υπάλληλος	Οικιακά	Φοιτητής/Μαθητής	Άνεργος	Συνταξιούχος	
q_9.1 Όχι	27	49	27	5	19	25	18	170
Ναί	5	10	6	3	1	3	2	30
Total	32	59	33	8	20	28	20	200

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Monte Carlo Sig. (2-sided)		
				Significance	99% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
Pearson Chi-Square	5,988 ^a	6	,425	,432	,419	,445
Likelihood Ratio	5,757	6	,451	,511	,498	,523
Fisher's Exact Test	5,474			,467	,454	,480
Linear-by-Linear Association	1,245 ^c	1	,264	,274	,262	,285
N of Valid Cases	200					

a. 6 cells (42,9%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1,20.

c. The standardized statistic is -1,116.

- Έλεγχος συσχέτισης Ηλικιακής ομάδας- συμμετοχή σε περιβαλλοντικές οργανώσεις

Crosstab

Count

	age_clas_				Total
	1,00	2,00	3,00	4,00	
q_9.1 Όχι	9	48	76	37	170
Ναί	0	5	16	9	30
Total	9	53	92	46	200

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)
Pearson Chi-Square	4,041 ^a	3	,257
Likelihood Ratio	5,471	3	,140
Linear-by-Linear Association	3,554	1	,059
N of Valid Cases	200		

a. 1 cells (12,5%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1,35.

➤ Έλεγχος συσχέτισης επίπεδου σπουδών - συμμετοχή σε περιβαλλοντικές οργανώσεις

	Απόφοιτος Δημοτικού	Απόφοιτος γυμνασίου	Απόφοιτος λυκείου	Απόφοιτος τεχνικών σχολών	Απόφοιτος ΑΕΙ, Ακαδημιών	Απόφοιτος ΤΕΙ	Κάτοχος μεταπτυχιακού	Απόφοιτος ΙΕΚ
q_9.1 Όχι		5	11	56	19	41	25	11
Ναί		1	0	9	1	11	4	3
Total	6	11	65	20	52	29	14	3

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Monte Carlo Sig. (2-sided)		
				Significance	99% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
Pearson Chi-Square	6,413 ^a	7	,492	,486	,473	,499
Likelihood Ratio	8,156	7	,319	,399	,386	,412
Fisher's Exact Test	6,694			,408	,395	,420
Linear-by-Linear Association	2,083 ^c	1	,149	,158	,148	,167
N of Valid Cases	200					

a. 7 cells (43,8%) have expected count less than 5. The minimum expected count is ,45.

c. The standardized statistic is 1,443.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Carolan, M.,S., (2004).** Ontological Politics: Mapping a Complex Environmental Problem, Environmental Values.
- Field , A (2009).** Discovering Statistics using SPSS, 3rd edition.
- Fien, J. (1997).** Stand up, stand up and be counted: undermining the myths of environmental education. Australian Journal of Environmental Education.
- Garcia, R. (2005).** Temporal and spatial dimensions in the perception of environmental problems: An investigation of the concept of environmental hyperopia, International Journal of Psychology.
- Gillham, B. (2000).** Developing a Questionnaire. London. Continuum.
- Keene, M., Pullin, A. (2011).** Realizing an effectiveness revolution in environmental management. Journal of Environmental Management.
- Kousis, M., Lenaki, K. (1999).** Protest events and environmental claims in Greece: exploring the effects of the external environment.
- Oppenheim, A, (1992).** Questionnaire Design, Interviewing and Attitude Measurement.
- Piperopoulos, G., Tsantopoulos, G. (2006).** The characteristics of environmental organizations in Greece in relation to employment of a public relations officer. Environmental Politics.
- Uzzell, D. (2000).** The psycho-spatial dimension of global environmental problems, Journal of Environmental Psychology.
- Αναστασάτος, Ν. (2004).** Μεθοδολογικές προσεγγίσεις στην περιβαλλοντική εκπαίδευση. Εκπόνηση, εφαρμογή και αξιολόγηση ΠΠΕ. Πανεπιστημιακές σημειώσεις. Τμήμα ΤΕΠΑΕΣ, Παπεπιστήμιο Αιγαίου, Ρόδος.

- Αναστασάτος, Ν. (2005).** Σχολείο και Περιβάλλον, από την θεωρία στην πράξη, σ.σ. 44, Ατραπός
- Αναστόπουλος, Χ. (2005).** Στάσεις των μαθητών του δημοτικού σχολείου απέναντι στο θαλάσσιο περιβάλλον. Διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Ρόδος.
- Ανθόπουλος, Χ. (2002).** Πολιτικά κόμματα και μη κυβερνητικές οργανώσεις, Κοινωνία των Πολιτών.
- Βαβουγιός, Δ., Ξανθάκου, Γ. & Καΐλα, Μ. (2005).** Διδασκαλία των φυσικών επιστημών και περιβαλλοντική εκπαίδευση: η διερεύνηση μιας κρίσιμης σχέσης.
- Βασάλα, Π. (1994).** Μέθοδοι διδασκαλίας θεμάτων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης στο πεδίο. Εκπαιδευτική Κοινότητα.
- Γεωργόπουλος, Α., Τσαλίκη, Ε. (2005).** Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, Αρχές-Φιλοσοφία, Μεθοδολογία, Παιχνίδια και Ασκήσεις, σ.σ.45, Gutenberg
- Καμπίτσης, Χ. (1999).** Τεχνικές Έρευνας, Στατιστική Ανάλυση, Αξιολόγηση, σ.σ.33, Μαϊάνδρος.
- Καραμέρης,Κ. (2011).** Διαχείριση & Προστασία περιβάλλοντος. Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων. Αθήνα..
- Κιόρτσης, Β. (1992).** Περιβάλλον και οικοσύστημα. Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος Λαρούς, Μπριτάννικα.
- Κοντάκος, Σ. (2011).** Στατιστική με το SPSS 16.0. Αθήνα: Εκδόσεις Κλειδάριθμος.
- Κούσουλας, Γ. (2000).** Μικρός Περίπλους στην ιστορία της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης διεθνώς και στην Ελλάδα, Φυσικός κόσμος
- Κουτσός, Δ. (1995).** Εννοιολογική Προσέγγιση της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, στο Περιβαλλοντικά Μονοπάτια, Διεύθυνση Α/βάθμιας Εκπαίδευσης Ιωαννίνων, Γραφείο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης

- Μπιμπίτσιος, Χ. (1995).** Η Γέννηση και Διαιώνιση των Περιβαλλοντικών Προβλημάτων, στο Οικολογία και Περιβάλλον στην Ελλάδα του 2000, Τμήμα Περιβάλλοντος Πανεπιστημίου Αιγαίου.
- Παπαδημητρίου, Β. (1995).** Εκπαιδευτικοί και Περιβαλλοντικοί Εκπαίδευση, Παιδαγωγική Επιθεώρηση.
- Σκαναβή Κ., Σακελάρη Μ. (2002).** Η γένεση, η εξέλιξη και η δυναμική της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, Γέφυρες.
- Σκαναβή, Κ. (2004).** Περιβάλλον και Κοινωνία: Μια σχέση σε αδιάκοπη εξέλιξη, Εκδόσεις: Καλειδοσκόπιο
- Σκαναβή-Τσαμπούκου, Κ. (2004).** Περιβάλλον και επικοινωνία. Δικαίωμα στην επιλογή. Αθήνα: Καλειδοσκόπιο.
- Σπυροπούλου, Δ. (2001).** Αξιοποίηση ερευνών περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, Επιθεώρηση Εκπαιδευτικών Θεμάτων.
- Τσαμπούκου-Σκαναβή, Κ. (2004).** Περιβάλλον και Κοινωνία, Δικαίωμα στην Επιλογή. Αθήνα: Εκδόσεις Καλειδοσκόπιο
- Φλογαΐτη, Ε. (1998).** Περιβαλλοντική εκπαίδευση. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.